

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Sustainable Attitude for Environment in Adult Education

2019-1-LT01-KA204-060634

01/09/2019 – 31/08/2021

S.A.F.E.VADOVAS SUAUGUSIŅU ŠVIETĒJAMS

Estija, Latvija, Lietuva, Nyderlandai, Slovākija, Švedija,

2020 m

Parengē „Eesti People to People“, „Izglītības inovāciju pārneses centrs“, Neformālojo
mācīšanās klubas „WE“, SAFE Projects, „Youthfully Yours SK“, „More Mosaic“

Turinys

SANTRAUKA	3
Metodinis pagrindas	5
<i>Suaugusiųjų švietimas TVT rėmuose</i>	5
<i>Švietimas darniam vystymuisi</i>	7
<i>Andragogikos principai ir Malcolmas Knowlesas samprata</i>	9
Noulso 5 suaugusiųjų prielaidos besimokantiejiems.....	9
Andragogikos principai	10
Tvarus VARTOJIMAS	12
<i>Filosofija</i>	12
Sąvokos tvarus vartojimas apibrėžimas ir apimtis	12
Visuomeninis, ekonominis ir ekologinis tvarios sąvokos aspektas <i>vartojimas</i>	13
Pagrindiniai tvarios koncepcijos elementai vartojimas	14
<i>Politika</i>	14
Reguliavimo dokumentai	14
Pavyzdžiai, kaip skirtingos organizacijos įgyvendina tvarumo vartojimą	17
<i>Andragogika ir Praktika</i>	17
Tvaraus vartojimo samprata darnaus vystymosi kontekste	17
Rekomendacijos, kaip suaugusiųjų švietėjas turėtų šviesti ir paremti suaugusiuosius iš skirtingų organizacijų	19
JOKIŲ ATLIEKŲ JUDĖJIMAS	20
<i>Filosofija</i>	20
Sąvokos „nulinės atliekos“ apibrėžimas	20
Visuomeninis, ekonominis ir ekologinis nulio sampratos matmuo	20
Pagrindiniai tvarios koncepcijos elementai	21
Reguliavimo dokumentai	22
Pavyzdžiai, kaip skirtingos organizacijos įgyvendina be atliekų <i>judėjimą</i>	23
<i>Andragogika ir Praktika</i>	26
Sąvoka „nulinis atliekų kiekis“ tvaraus vystymosi kontekste	26
Rekomendacijos, kaip suaugusiųjų švietėjas turėtų šviesti ir paremti suaugusiuosius iš skirtingų organizacijų	28
DRAUGIŠKAS TRANSPORTAS IR ENERGIJA	29
<i>Filosofija</i>	29
Aplinkai nekenksmingo transporto ir energijos vartojimo efektyvumo sąvokos apibrėžimas ir taikymo sritis	
Aplinkai nekenksmingo transporto koncepcijos socialinis, ekonominis ir ekologinis aspektas <i>ir energijos vartojimo efektyvumas</i>	29
Pagrindiniai koncepcijos elementai ekologiškas transportas ir energijos efektyvumas	30
<i>Politika</i>	30
Reguliavimo dokumentai	30
Pavyzdžiai, kaip organizacijos įgyvendina savo veiklą švariam transportui.....	32
<i>Andragogika ir Praktika</i>	36
Aplinkai draugiško transporto ir energijos vartojimo efektyvumo samprata tvarumo kontekste	37
Rekomendacijos, kaip suaugusiųjų švietėjas turėtų šviesti ir paremti suaugusiuosius iš skirtingų organizacijų	37

Tvari, įtraukianti EKONOMIKA	39
Sąvokos apibrėžimas tvarus, įtraukus ekonomikos augimas	39
Visuomeninis, ekonominis ir ekologinis tvartos, įtraukios ekonominės sąvokos aspektas	40
Pagrindiniai koncepcijos elementai tvari, įtrauki ekonomika	40
<i>Politika</i>	40
Reguliavimo dokumentai	40
Pavyzdžiai, kaip skirtingos suaugusiųjų švietimo organizacijos įgyvendina TVT	41
<i>Andragogika ir Praktika</i>	42
Tvaraus ir integracinio ekonomikos augimo koncepcija tvaraus vystymosi kontekste	43
Rekomendacijos, kaip suaugusiųjų švietėjas turėtų šviesti ir paremti suaugusiuosius	44
Suaugusiųjų švietėjų įgūdžiai vadovauti sveikam žmogui GYVENIMUI	45
<i>Filosofija</i>	45
Sveikos gyvensenos sąvokos apibrėžimas	45
Visuomeninis, ekonominis ir ekologinis sveiko gyvenimo būdo sąvokos aspektas	47
Pagrindiniai sveiko gyvenimo būdo sampratos elementai	49
Reguliavimo dokumentai	49
Pavyzdžiai, kaip įvairios organizacijos reklamuoja sveiką gyvenseną	51
<i>Andragogika ir Praktika</i>	52
Suvokti sveiką gyvenimo būdą tvarumo kontekste	52
Rekomendacijos, kaip suaugusiųjų švietėjas turėtų šviesti ir paremti suaugusiuosius	54
LYČIŲ LYGYBĖ	55
<i>Filosofija</i>	55
Lyčių lygybės sąvokos apibrėžimas	55
Visuomeninis, ekonominis ir ekologinis lyties sąvokos aspektas	55
Pagrindiniai lyčių lygybės koncepcijos elementai	59
<i>Politika</i>	59
Pavyzdžiai, kaip skirtingos organizacijos įgyvendina lyčių lygybės veiklą	60
<i>Andragogika ir Praktika</i>	61
Lyčių lygybės samprata tvarumo kontekste	61
Rekomendacijos, kaip suaugusiųjų švietėjas turėtų šviesti ir paremti suaugusiuosius	62
APIBENDRINIMAS	63

Santrauka

Didėjant susirūpinimui dėl žmogaus poveikio natūraliai aplinkai, 1987 m. Pasaulio aplinkos ir plėtros komisija darnaus vystymosi sąvoką apibrėžė kaip „vystymąsi, atitinkantį dabarties poreikius, nepakenkiant ateities kartų galimybėms patenkinti savo poreikius“¹.

Norint pasiekti tvarų vystymąsi, visuomenei reikia protingų visuomenės narių. H. Gardneris savo knygoje „Proto rėmai“ (1983 m.) pateikė septynias atskiras žmogaus intelekto formas: kalbinę, loginę-matematinę, erdvinę, muzikinę, kūno kinestetinę, tarpasmeninę ir asmeninę. Danielis Golemanas 2009 metais pateikė naują koncepciją - ekologinį intelektą, kurio pagrindinis dėmesys skiriamas gebėjimui suprasti savo veiksmų poveikį aplinkai arba, Golemano žodžiais tariant, „gebėjimui prisitaikyti prie mūsų ekologinės nišos“. Tai reiškia organizmų ir jų ekosistemų santykių supratimą, taip pat gebėjimą gauti kultūrinės informacijos, mokytis iš patirties ir prisitaikyti prie aplinkos jai nekenkiant. Ekologinis intelektas taip pat reiškia „ekologinį raštingumą“, kuris apibrėžiamas kaip gebėjimas „skaityti“ ir aiškinti esamas aplinkos problemas bei žmonių ir gamtos santykius. Kyla klausimas, kaip mes galime plėtoti savo ekologinį intelektą? Sprendimas galėtų būti mūsų sąmoningumo didinimas:

- Pirmasis žingsnis ugdant mūsų intelektą - geriau suvokti, ką darome. Svarbu žinoti, kaip mūsų kasdieniai sprendimai gali paveikti mūsų pasaulį ir visuomenę (kokį maistą perkate, kaip dažnai vairuojate, kiek sunaudojate energijos ir pan.);
- Antras žingsnis yra padaryti mūsų įpročius tvaresnius, kad galėtume visiškai pakeisti savo gyvenimo būdą ir sukurti geresnį pasaulį, kuriuo galėtų džiaugtis ateinančios kartos. Deja, tai gali užtrukti metus.

Švietimas gali labai prisidėti siekiant šių tikslų, o tai turėtų prisidėti prie naujos tvaraus pasaulinio vystymosi vizijos (UNESCO, 2015)² Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas suaugusiųjų švietimui, nes suaugusiųjų švietimas ir mokymasis visą gyvenimą yra laikomi skersiniu tikslu ir metodu siekiant darnaus vystymosi tikslų (SDG) (Europos asociacija, 2018)³ 3. Visame pasaulyje suaugusieji turi kurti naujus gyvenimo būdus, glaudžiai susijusius su suaugusiųjų pedagogų kompetencijomis, kad galėtų spręsti tvarumo problemas.

Suaugusiųjų pedagogai yra švietimo agentai, laikomi vienu iš esminių žmonių švietimo ir mokymo ramsčių, jiems reikia ugdyti ekologinį intelektą ir ekologinio raštingumo formas, kurios padėtų kurti naujus tvaraus gyvenimo modelius. Suaugusiųjų mokymosi tvarumas padeda mums pasirengti atkurti pasaulį, kad galėtume spręsti dabartinius ir būsimus iššūkius, kurdami naujus sprendimus ir naujus gyvenimo būdus.

Todėl suaugusiųjų švietėjai iš šešių šalių - Estijos, Latvijos, Lietuvos, Nyderlandų, Slovakijos ir Švedijos - kartu dirbdami pasidalino savo žiniomis ir praktine patirtimi suaugusiųjų švietėjų kompetencijų ugdymo ir TVT įgyvendinimo srityje.

¹ Brundtland, G (red.): Mūsų bendra ateitis: Pasaulio aplinkos ir plėtros komisija, Oksfordas: Oxford University Press (1987).

² UNESCO: Švietimo permąstymas: pasaulinio bendro gėrio link? [https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232555_\(2015\)](https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232555_(2015))

³ Suaugusiųjų švietimas ir tvarumas. EAEA informacinis dokumentas, 2018 m. Rugsėjo mėn., Europos suaugusiųjų švietimo asociacija (EAEA), Mundo-J, Rue de l'Industrie 10, B-1000 Brussels. <https://eaea.org/wp-content/uploads/2018/12/AE-and-tvarumas-popierius-finalas-9-2018-finansininkai.pdf>

Ko pasekoje buvo sukurtas SAFE (tvarus požiūris į aplinką) suaugusiųjų švietėjams vadovas.

Pagrindinis šio vadovo tikslas yra remti suaugusiuosius/ suaugusiųjų švietėjus/ darbuotojus, kurie dirba su suaugusiais, plačiai suprantant aplinkos ir klimato kaitos iššūkius, daugiausia dėmesio skiriant mažesniam vartojimui, judėjimui “be atliekų”, sveikam gyvenimo būdai, fizinio aktyvumo įtakai fizinei ir psichinei sveikatai bei gyvenimo kokybei, aktyviam pilietiškumui. Vadove daugiausia dėmesio skiriama tam, kaip pasirinkti ir plėtoti veiksmus, palengvinančius dialogą suaugusiųjų švietime apie tvarų požiūrį į aplinką, taip pat pabrėžiama, kaip suaugusiųjų švietėjai turėtų mokyti ir remti suaugusiuosius iš įvairių organizacijų.

SAFE suaugusiųjų švietimo vadovo metodika yra pagrįsta suaugusiųjų švietimu pagal SDG sistemą, švietimą darniam vystymuisi (ESD), kompetencijas ir andragogijos principus bei Malcolmo Knowleso koncepciją, vadovą suaugusiems pedagogams, pagrįstą SDG (tvaraus vystymo tikslus), ir, be kita ko, apima įgūdžius gyventi sveikiau, žinias apie teisingą gyvenimą, tvarų vartojimą, lyčių lygybės skatinimą, informuotumą apie aplinkai nekenksmingą transportą ir energijos vartojimo efektyvumą, taip pat tvarios, integracinės ekonomikos augimo skatinimą. Rengiant vadovą buvo atsižvelgta į vietos/ regioninę/ nacionalinę veiklą individualiu ir organizaciniu požiūriu.

SAFE vadovą suaugusiųjų švietėjams sudaro septyni skyriai. Pirmajame skyriuje pristatomas vadovo metodinis pagrindas, kuriame pagrindinis dėmesys skiriamas suaugusiųjų švietimui pagal SDG (tvaraus vystymo tikslus) sistemą, švietimas darniam vystymuisi, taip pat andragogijos principai ir Malcolmo Knowleso koncepcija. Kituose šešiuose skyriuose aptariamos temos, susijusios su tvarių požiūriu į aplinką: tvarus vartojimas, be atliekų judėjimas, aplinkai nekenksmingas transportas ir energijos vartojimo efektyvumas, tvarus, integracinis ekonomikos augimas, suaugusiųjų pedagogų įgūdžiai gyventi sveikiau ir lyčių lygybė - remiantis tokia schema:

- **Filosofija:** sąvokos ir taikymo srities apibrėžimas; socialinis, ekonominis ir ekologinis šių sąvokų aspektas; pagrindiniai koncepcijos elementai (žinios ir supratimas, įgūdžiai, vertybės ir nuostatos);
- **Politika:** reguliavimo dokumentai (Europos ar tarptautiniai, vietiniai, regioniniai, nacionaliniai ir tt); pavyzdžiai, kaip skirtingos organizacijos savo veikloje įgyvendina SDG;
- **Partnerystės:** bendradarbiavimas tarp švietimo įstaigų vadovybės, vyriausybinių / nevyriausybinių organizacijų, besimokančiųjų ir platesnės bendruomenės, siekiant ugdyti ekologinį intelektą / raštingumą;
- **Andragogika ir praktika:** susiejimo su mokymo programa pavyzdžiai; koncepcija tvaraus vystymosi tikslų kontekste (ir veiklos, skatinančios juos darbe su suaugusiais, pavyzdžiai); rekomendacijos, kaip suaugusiųjų švietėjas turėtų šviesti ir paremti suaugusiuosius iš įvairių organizacijų.

Projekto partneriai tikisi, kad SAFE vadovas suaugusiems švietėjams bus įdomus ne tik suaugusiųjų švietėjams, dėstytojams ir tyrėjams, dirbantiems su švietimu siekiant darnaus vystymosi kompetencijų, bet ir praktikams, kurie savo darbe ar asmeniniame gyvenime naudoja darnaus vystymosi žinias ir aplinką tausojančias nuostatas, gerinti socialinę tikrovę ir prisidėti prie tvaraus šalies/ regiono/ pasaulio vystymosi.

Metodinis pagrindas

Metodika, pagrįsta suaugusiųjų švietimu pagal SDG (tvaraus vystymo tikslus) sistemą, „Education for Sustainable Development“ (ESD) kompetencijas ir andragogijos principus bei Malcolmo Knowleso koncepciją.

Suaugusiųjų švietimas pagal TVT (tvaraus vystymo tikslų) sistemą

2016 m. sausio 1 d. pasaulis oficialiai pradėjo transformacinį veiksmų planą „Tvaraus vystymosi darbotvarkė iki 2030 m.“, kuriame paskelbta 17 tvaraus vystymosi tikslų (SDG) su 169 susijusiais tikslais, siekiant išspręsti neatidėliotinus pasaulinius iššūkius per ateinančius 15 metų (JT, 2015 m.)⁴ (1 pav.). Juo siekiama integruoti ir subalansuoti tris darnaus vystymosi aspektus - ekonominį, socialinį ir aplinkosaugos - į visapusišką pasaulinę viziją.

1 pav. Darnaus vystymosi tikslai

Darnios plėtros tikslai⁵, dar vadinami SDG arba pasauliniais tikslais, yra skirti „apsaugoti planetą nuo degradacijos, įskaitant tvarų vartojimą ir gamybą, tvarų gamtos išteklių valdymą ir skubius veiksmus klimato kaitos srityje, kad planeta galėtų paremti dabarties ir ateities kartų poreikius“.

Jungtinės Tautos pabrėžia švietimo vaidmenį keičiant gyvenimą, pripažindamos svarbų švietimo, kaip pagrindinio vystymosi variklio, vaidmenį ir įgyvendinant kitus siūlomus TVT. UNESCO⁶ (2015) teigimu, „Švietimas gali ir privalo prisidėti prie naujos darnaus pasaulinio vystymosi vizijos“. Taigi didžiausias iššūkis švietimo įstaigoms šiandien yra SDG integravimas į ugdymo procesą, taip pat darnaus vystymosi idėjų skatinimas viso mokymosi/ mokymo proceso metu.

⁴ Pakeiskite mūsų pasaulį: darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 m. 2015 m. rugsėjo 25 d. Generalinė Asamblėja priėmė rezoliuciją.

A/RES/70/1. <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

⁵ Tvarūs pamatai: Darnaus vystymosi tikslų mokymo vadovas. Manitobos tarptautinio bendradarbiavimo taryba, 2018 m. http://mcic.ca/pdf/SDG_Primer_FINAL.pdf

⁶ UNESCO (2015) Švietimo permąstymas: pasaulinio bendro gėrio link? <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232555>.

4 darnaus vystymosi tikslu pabrėžiamas švietimo vaidmuo kuriant tvaresnį pasaulį ir raginama „įtraukti ir teisingai ugdyti švietimą ir skatinti mokymosi visą gyvenimą galimybes“ (JT, 2016)⁷ Tikslas 4.7 nurodo švietimo vaidmenį vystymosi ir pasaulinio pilietiškumo srityse: „Iki 2030 m. užtikrinti, kad visi besimokantieji įgytų žinių ir įgūdžių, reikalingų tvariam vystymuisi skatinti, įskaitant, be kita ko, švietimą siekiant darnaus vystymosi ir darnaus gyvenimo būdo, žmogaus teisių, lyčių lygybę, taikos ir smurto kultūros skatinimą, pasaulio pilietiškumą ir kultūrinės įvairovės bei kultūros indėlio į tvarų vystymąsi vertinimą“ (JT, 2016).

Darnaus vystymosi 13 tikslas „Klimato veiksmai“ teigia, kad reikia skubiai imtis veiksmų kovojant su klimato kaita ir jos padariniais. Remiantis TVT 13.3 tikslu: „Gerinti švietimą, informuotumo didinimą ir žmonių bei institucinius gebėjimus klimato kaitos švelninimo, prisitaikymo, poveikio mažinimo ir išankstinio įspėjimo srityse“. UNESCO dokumente teigiama, kad klimato kaitos skatinimo veiksmai⁸ įgyvendinami per švietimą, kuris turi lemiamą vaidmenį klimato kaitos procese, stiprinti gebėjimus ir požiūrį į klimato kaitos švelninimą, taip pat skatinti ir stiprinti klimato kaitos supratimą ir dėmesingumą. Švietimas, informuotumo didinimas ir visuomenės informavimas atlieka esminį vaidmenį didinant bendruomenių gebėjimą kovoti su klimato kaita ir prisitaikyti prie jo poveikio⁹.

Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas suaugusiųjų švietimui. Žmonės ilgiau gyvena vis globalėjančiame pasaulyje, keičiasi darbo veiklos ir didėja klimato kaitos poveikis. Norint įveikti šiuos pokyčius, reikalingas suaugusiųjų švietimas, skatinantis pokyčius, gerinant socialines, ekonomines ir aplinkosaugines galimybes, taip pat gerinant besimokančiųjų tvarų požiūrį į aplinką.

Suaugusiųjų švietimas daugeliu atžvilgių prisideda prie individo ir visuomenės vystymosi. Reikėtų pažymėti, kad naujesnės suaugusiųjų pilietinio ugdymo koncepcijos grindžiamos švietimo, kaip įgalinimo priemonės, idėja¹⁰.

Keli tyrimai rodo, kad tarp suaugusiųjų švietimo ir tvaraus vystymosi tikslų yra glaudus ryšys, nes suaugusiųjų švietimas skatina mokymą ir mokymąsi, siekiant įgyti ir atnaujinti įgūdžius, žinias ir kompetencijas, o TVT yra pasaulinė sistema, skirta bendriems iššūkiams spręsti ir vystymuisi. Todėl suaugusiųjų švietimas ir mokymasis visą gyvenimą yra vertinami kaip tikslai ir metodai siekiant TVT¹¹.

⁷ Sustainable Development Goals Report 2016. Jungtinės Tautos, Niujorkas, 2016 m. https://www.un.org.lb/Library/Assets/The-Darnaus_vystymosi_tikslu_ataskaita-2016-Global.pdf.

⁸ Veiksmas siekiant sustiprinti klimatą. Gairės, kaip paspartinti sprendimų ugdymą, mokymą ir visuomenės informavimą. UNESCO ir JTBKKK, 2016

⁹ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246435>.

¹⁰ Veiksmas klimato kaitos stiprinimui. Gairės, kaip paspartinti sprendimų ugdymą, mokymą ir visuomenės informavimą. UNESCO ir JTBKKK, 2016 m.

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246435>

¹¹ Suaugusiųjų švietimas ir tvarumas. EAEA informacinis dokumentas, 2018 m. Rugšėjo mėn., Europos suaugusiųjų švietimo asociacija (EAEA), Mundo-J, Rue de l'Industrie 10, B-1000 Brussels. https://eaea.org/wp-content/uploads/2018/12/AE-and-tvarumas_popierius_finalas_9_2018_finansininkai.pdf.

¹² Suaugusiųjų švietimas ir tvarumas. EAEA informacinis dokumentas, 2018 m. Rugšėjo mėn., Europos suaugusiųjų švietimo asociacija (EAEA), Mundo-J, Rue de l'Industrie 10, B-1000 Brussels. https://eaea.org/wp-content/uploads/2018/12/AE-and-tvarumas_popierius_finalas_9_2018_finansininkai.pdf.

Kaip suaugusiųjų švietėjai yra pagrindiniai pasaulio pokyčių varikliai - tie, kurie turi nukreipti teigiamą besimokančiųjų energiją į pokyčius. Kai besimokantieji įgyja žinių, kritinio mąstymo būdų ir žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo, jie yra geriau pasirengę veikti ir keisti save ir kitus visame pasaulyje. Būtent suaugusiųjų pedagogai gali paskatinti suaugusiųjų smalsumą ir suteikti jiems priemones bei išteklius tirti, suprasti, įtraukti ir suprasti tvarumo svarbą¹². Todėl reikia rasti būdų, kaip suaugusiųjų pedagogai galėtų pertvarkyti mokymo programą, kad būtų atsižvelgta į grėsmes, kurias žmogaus kasdienė veikla kelia aplinkai.

Švietimas darniam vystymuisi

Švietimas darniam vystymuisi (ESD) apibrėžiamas kaip švietimas, skatinantis keisti žinias, įgūdžius, vertybes ir požiūrį, siekiant užtikrinti tvaresnę ir teisingesnę visuomenę visiems¹³. Tai suteikia žmonėms galimybę keisti mąstymą ir siekti tvarios ateities. ESD tikslas - sudaryti sąlygas dabartinėms ir būsimoms kartoms patenkinti jų poreikius taikant subalansuotą ir integruotą požiūrį į darnaus vystymosi ekonominius, socialinius ir aplinkos aspektus. „Wals AE“ apibrėžė keturis kompetencija pagrįstus tvarumo aspektus¹⁴:

- tvarumo dinamika ir turinio aspektas,
- kritinis tvarumo aspektas,
- tvarumo pokyčių ir naujovių aspektas,
- egzistencinis ir norminis tvarumo aspektas.

Wiek A. ir kt. kurdami pagrindinius akademinių programų kūrimo principus nustatė penkias pagrindines tvarumo kompetencijas¹⁵:

- sisteminio mąstymo kompetencija,
- numatymo kompetencija,
- norminė kompetencija,
- strateginė kompetencija,
- tarpasmeninė kompetencija.

2016 m. jie pridėjo šeštąją - integruotą problemų sprendimo kompetenciją.

Glasser H. ir Hirsh J. nustatė penkias papildomas pagrindines kompetencijas¹⁶:

- giminingumas gyvenimui,

¹² tvarių pamatų: darnaus vystymosi tikslų mokymo vadovas. Manitobos tarptautinio bendradarbiavimo taryba, 2018 m. http://mcic.ca/pdf/SDG_Primer_FINAL.pdf.

¹³ Švietimas darnaus vystymosi labui. UNESCO. 7. <https://plus.google.com/+UNESCO> (2013-05-10).

¹⁴ Wals, AEJ: Be jokios abejonės: švietimas ir mokymasis dėl socialinio ir ekologinio tvarumo antropocene. Inauguracinis pranešimas, priimtas priėmus asmeninę transformuojančio mokymosi socialiniam ir ekologiniam tvarumui katedrą Vageningeno universitete (2015 m.). https://arjenwals.files.wordpress.com/2016/02/8412100972_rvb_inauguratie-wals_oratieboekje_v02.pdf.

¹⁵ Wiek, A., Withycombe, L. ir Redman, CL: Pagrindinės tvarumo kompetencijos: orientacinė akademinių programų kūrimo sistema. Tvarumo mokslas, 6 (2), p. 203-218 (2011)

¹⁶ Glasser, H., Hirsh J.: Tvirtos mokymosi ugdymas siekiant tvarumo pagrindinių kompetencijų. Straipsnis tvarumo tema „The Journal of Record“ 9 (3), p. 121-134 (2016 m. Birželio mėn.).

https://www.researchgate.net/publication/307918372_Toward_the_Development_of_Robust_Learning_for_Sustainability_Core_Competencies.

- žinios apie planetos būklę,
- protingas sprendimų priėmimas,
- tvaraus elgesio modeliavimas,
- transformaciniai socialiniai pokyčiai.

Remiantis aukščiau išdėstytu, tvarumo rodikliai priklauso nuo žinių ir įgūdžių sąveikos, vertės ir motyvacijos variklių bei galimybių. Šių matmenų tarpusavio ryšys turi įtakos asmeniniam elgesiui (2 pav.).

2 pav. Pagrindinės tvarumo piliečių kompetencijos ir veiklos rezultatai¹⁷

Jungtinėje ministrų sesijoje dėl ESD¹⁸ pripažinta, kad didelė problema siekiant ESD yra pedagogų kompetencija, ir sutiko, kad kompetencijų ugdymas EDD turėtų būti vienas iš tolesnio JT EEK strategijos įgyvendinimo prioritetų. Ekspertų grupė, kurią įsteigė JT EEK Valdomasis ESD komitetas, parengė bendrąsias politikos formuotojų rekomendacijas, kaip ugdyti kompetencijas visuose švietimo sektoriuose, ypatingą dėmesį skiriant formaliam švietimui ir įvairioms pagrindinėms pedagogų kompetencijoms ESD srityje palengvinant ESD integravimą į visas visų lygių švietimo programas¹⁹.

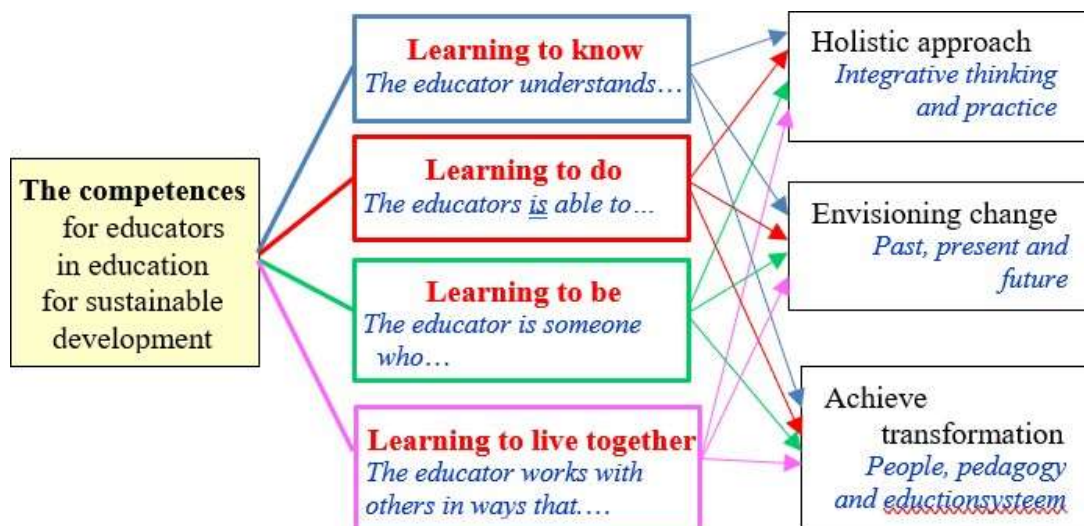
Andragogas, besimokančių tvaraus vystymosi srityje, kompetencijose yra kategorijų rinkinys, atspindintis įvairias mokymosi patirtis (3 pav.):

- **Mokantis pažinti** reiškia mokinių, su kuriais susiduria visuomenė, iššūkių supratimą (*andragogas supranta.*);
- **Mokantis daryti** reiškia praktinių įgūdžių ir veiksmų kompetencijos ugdymą, susijusį su ESD (*andragogas sugeba*);
- **Mokantis daryti** reiškia praktinių įgūdžių ir veiksmų kompetencijos ugdymą, susijusį su ESD (*andragogas sugeba*);
- **Mokantis būti** sprendžia savo asmeninių savybių ugdymą ir gebėjimą veikti su didesne autonomija, sprendimais ir asmenine atsakomybe atžvilgiu (*andragogas yra tas, kuris.....*).

¹⁷ A. Leicht, J. Heiss ir WJ Byun (eds) Švietimo tvariam vystymuisi problemos ir tendencijos. UNESCO (2018 m.), <http://unesdoc.unesco.org/images/0026/002614/261445e.pdf>, paskutini kartą peržiūrėta: 2020/05/31.

¹⁸ „Aplinka Europai“. JT EEK vykdomojo sekretoriaus pareiškimas, Šeštoji ministrų konferencija, Belgradas, (2007 10 10) https://www.unecce.org/press/pr2007/07gen_p10e.html, paskutinį kartą peržiūrėta: 2020/01/06

¹⁹ Mokymasis ateitai: tvaraus vystymosi švietimo kompetencijos, JT EEK (2012), https://www.unecce.org/fileadmin/DAM/env/esd/ESD_Publications/Competences_Publication.pdf.

3 pav. Pedagogų kompetencijos darniam vystymuisi ugdyti.

Šios kategorijos turėtų būti taikomos ir numatytos:

- Holistinis požiūris, siekiantis integruoto mąstymo ir praktikos. Holistinis požiūris apima tris tarpusavyje susijusius komponentus: integruotą mąstymą, įtrauktį ir sudėtingumo sprendimą.
- *Isivaizduoti pokyčius*, (praeitis, dabartis ir ateitis), mokomasi iš praeities, išitraukiant į dabartį ir ieškant alternatyvių ateities galimybių.
- *Pasiekti transformaciją*, kuri padeda pakeisti žmonių mokymosi būdą ir mokymąsi palaikančias sistemas.

Andragogikos principai ir Malcolmo Knowleso koncepcija

SAFE (tvarus požiūris į aplinką) - suaugusiųjų švietimo metodikos vadovas, pagrįstas andragogine teorija ir principais.

Malcolmas Sheperdas Knowlesas (1913 - 1997) buvo amerikiečių pedagogas, gerai žinomas dėl to, kad terminas „Andragogika“ naudojamas kaip suaugusiųjų švietimo sinonimas. Pasak Malcolmo Knowleso, andragogika yra suaugusiųjų mokymosi menas ir mokslas, taigi andragogika reiškia bet kokią suaugusiųjų mokymosi formą. (Kearsley, 2010) ²⁰

Nouso 5 suaugusiųjų besimokančiųjų prielaidos

1980 m. Knowles padarė 4 prielaidas apie besimokančių suaugusiųjų savybes (andragogiką), kurios skiriasi nuo prielaidų apie besimokančius vaikus (pedagogiką). 1984 m. Knowlesas pridėjo penktąją prielaidą (1 lentelė)²¹.

²⁰ Kearsley, G. (2010). Andragogika (M.Knowles). Teorija į praktikos duomenų bazė: <http://tip.psychology.org>

²¹ <https://elearningindustry.com/the-adult-learning-theory-andragogy-of-malcolm-knowles>

1 lentelė. Besimokančių suaugusiųjų charakteristikos (andragogika)

<i>Prielaida</i>	<i>Charakteristikos</i>
Savęs samprata	Kai žmogus bręsta, jo paties samprata pereina nuo priklausomos asmenybės prie savęs nukreipto žmogaus.
Suaugusiųjų mokymosi patirtis	Brėsdamas žmogus sukaupia vis daugiau patirties, kuri tampa vis didesniu mokymosi šaltiniu.
Pasirengimas mokytis	Kai žmogus bręsta, jo pasirengimas mokytis vis labiau orientuojasi į jo socialinių vaidmenų ugdymo uždavinius.
Orientacija į mokymąsi	Kai žmogus bręsta, jo laiko perspektyva keičiasi nuo vieno atidėto žinių taikymo iki pritaikymo nedelsiant. Dėl to jo orientacija į mokymąsi pereina nuo dalykinio į probleminį.
Motyvacija mokytis	Kai žmogus bręsta, motyvacija mokytis yra vidinė.

Andragogikos principai

1984 m. Knowles pasiūlė 4 principus, taikomus suaugusiųjų mokymuisi:

- Suaugusieji turi būti įtraukti į jų mokymo planavimą ir vertinimą.
- Patirtis (įskaitant klaidas) yra mokymosi veiklos pagrindas.
- Suaugusieji yra labiausiai suinteresuoti mokytis dalykų, kurie turi tiesioginį poveikį ir daro įtaką jų darbui ar asmeniniam gyvenimui.
- Suaugusiųjų mokymasis yra orientuotas į problemas, o ne į turinį (Kearsley, 2010).

2 lentelė. Suaugusiųjų mokinių bruožai.

Savęs nukreipimas	Suaugusieji jaučia poreikį prisiimti atsakomybę už savo gyvenimą ir sprendimus, todėl jiems svarbu kontroliuoti savo mokymąsi. Todėl būtinas savęs vertinimas, bendraamžių santykiai su dėstytoju, įvairios galimybės ir pradinė, tačiau subtili parama.
Praktiška ir orientuota į rezultatus	Suaugę besimokantieji paprastai yra praktiški, piktinasi teorija, jiems reikia informacijos, kuri gali būti nedelsiant pritaikyta jų profesiniams poreikiams, ir dažniausiai renkasi praktines žinias, kurios pagerins jų įgūdžius, palengvins jų darbą ir padidins jų pasitikėjimą. Štai kodėl svarbu sukurti kursą, kuris atitiktų jų individualius poreikius ir būtų labiau utilitarinis.

Mažiau atviras ir todėl atsparesni pokyčiams	Brandumas ir gili gyvenimo patirtis dažniausiai lemia standumą, kuris yra mokymosi priešas. Taigi mokomosios medžiagos kūrėjai turi pateikti „kodėl“, lemiantį pakeitimą, naujas sąvokas, kurias galima susieti su jau sukurtomis, ir skatinti poreikį tyrinėti.
Lėtesnis mokymasis, tačiau daugiau integruotų žinių	Senėjimas daro įtaką mokymuisi. Suaugusieji linkę su amžiumi mokytis ne taip greitai. Tačiau mokymosi gylis laikui bėgant didėja, o žinios ir įgūdžiai pereina į precedento neturintį asmeninį lygį.
Naudokite asmeninę patirtį kaip šaltinį	Suaugusieji gyvena ilgiau, matė ir padarė daugiau, turi tendenciją susieti savo ankstesnę patirtį su bet kuo nauju ir patvirtinti naujas sąvokas, pagrįstas ankstesniu mokymusi. Štai kodėl labai svarbu suburti klasę su suaugusiais, turinčiais panašią gyvenimo patirtį, skatinti diskusijas ir dalintis patirtimis ir apskritai sukurti mokymosi bendruomenę, kurią sudarytų žmonės, galintys giliai bendrauti.
Motyvacija	Mokymasis suaugus paprastai yra savanoriškas. Taigi asmeninis pasirinkimas lankyti mokyklą, siekiant pagerinti darbo įgūdžius ir siekti profesinio augimo. Ši motyvacija yra mokymosi varomoji jėga, todėl labai svarbu pasitelkti besimokančiojo vidinį impulsą naudojant tinkamą mąstymą skatinančią medžiagą, kuri kvestionuos įprastą išmintį ir paskatins jo protą.
Daugiapakopės pareigos	Suaugę besimokantieji turi daug žongliuoti - šeima, draugai, darbas ir asmeninio kokybiško laiko poreikis. Dėl šios priežasties suaugusiam žmogui yra sunkiau rasti laiko mokymuisi, tačiau labai svarbu nustatyti prioritetus. Jei jo gyvenimas jau yra reiklus, mokymosi rezultatas bus pažeistas. Atsižvelgdamas į tai, mokymo medžiagos kūrėjas turi sukurti lanksčią programą, prisitaikyti prie įtemptų grafikų ir pripažinti, kad asmeniniai įsipareigojimai gali trukdyti mokymosi procesui.
Dideli lūkesčiai	Suaugę besimokantieji turi didelių lūkesčių. Jie nori būti mokomi dalykų, kurie bus naudingi jų darbui, tikisi greitų rezultatų, siekia kurso, kuris bus vertas laiko ir nebus švaistomas jų asmeniniu laiku ar pinigais. Štai kodėl svarbu sukurti kursą, kuris maksimaliai padidintų jų pranašumus, atitiktų jų individualius poreikius ir išspręstų visus mokymosi iššūkius.

Tvarus vartojimas

Filosofija

Sąvokos tvarus vartojimas ir apimtis apibrėžimas

Yra keletas tvaraus vartojimo apibrėžimų. 1994 m. Oslo tvaraus gamybos ir vartojimo apskritojo stalo diskusijose tvarus vartojimas buvo apibrėžtas kaip paslaugų ir susijusių produktų naudojimas, kuris atitinka pagrindinius poreikius ir pagerina gyvenimo kokybę, kartu sumažinant gamtos išteklių ir toksiškų medžiagų naudojimą bei išmetamų atliekų, teršalų kiekį per visą paslaugos ar produkto gyvavimo ciklą, kad nekiltų pavojus ateities kartų poreikiams.

Laikui bėgant apibrėžimai išsiplėtė, susiaurėjo ir pasikeitė. Darnaus vartojimo ir gamybos sąvoka vėliau buvo pripažinta Johaneseburgo įgyvendinimo plane, kuris buvo priimtas 2002 m. Pasaulio darnaus vystymosi viršūnių susitikime. Ta proga tvarus vartojimas ir gamyba buvo įvardyti kaip vienas iš trijų svarbiausių tvaraus vystymosi tikslų ir esminių reikalavimų kartu su skurdo naikinimu ir gamtos išteklių valdymu siekiant skatinti ekonominį ir socialinį vystymąsi. Buvo pripažinta, kad esminiai visuomenės gamybos ir vartojimo pokyčiai yra būtini siekiant pasaulinio tvaraus vystymosi²².

Nors tvarus vartojimas ir gamyba skirtingiems žmonėms gali reikšti įvairius dalykus, tam tikros pagrindinės koncepcijos sujungia plačias sutarimo sritis, kad būtų sukurtas holistinis požiūris, viršijantis regionus ir veiklos sektorius.

Remiantis „The One Planet“ tinklu, daugelio suinteresuotųjų šalių partnerystė tvariam vystymuisi, tvariam vartojimui ir gamybai yra susiję su sisteminiiais pokyčiais, atsiejiančiais ekonomikos augimą nuo aplinkos degradacijos ir taikant požiūrį į gyvavimo ciklą, atsižvelgiant į visus išteklių naudojimo etapus²³.

Ataskaita „Tvaraus gyvenimo būdo skatinimas ir komunikacija: principai ir nauja praktika“, parengta Jungtinių Tautų aplinkos programai UNEP (2016) nurodo, kad vartojimas reiškia ne tik asmenis ir namų ūkius, bet ir vyriausybes, verslą ir kitas institucijas.

Remiantis ataskaita Tvarus vartojimas yra glaudžiai susijęs su tvaria gamyba ir tvariu gyvenimo būdu. "Tvarus gyvenimo būdas sumažina ekologinį poveikį ir sukuria klestintį gyvenimą asmenims, namų ūkiams, bendruomenėms ir už jų ribų. Tai yra individualių ir kolektyvinių sprendimų dėl siekių, poreikių tenkinimo ir praktikos, kurios savo ruožtu yra sąlygojamos, palengvinamos ir suvaržytos visuomenės normų, politinių institucijų, viešosios politikos, infrastruktūros, rinkų ir kultūros²⁴“.

²² <https://sustainabledevelopment.un.org/topics/sustainableconsumptionandproduction>

²³ <https://www.oneplanetnetwork.org/about/what-Sustainable-Consumption-Production>

²⁴ <http://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/17016>

Jungtinių Tautų darnaus vystymosi konferencija („Rio+20“) priėmė 10 metų tvaraus vartojimo ir gamybos programų programą (10YFP). Tai yra konkretus ir praktinis rezultatas, atitinkantis 2002 m. Johanesburgo įgyvendinimo planą (JPOI), kuriame raginama visas suinteresuotąsias šalis „Skatinti 10 metų programų sistemos (10YFP) kūrimą, siekiant paremti regionines ir nacionalines iniciatyvas, paspartinti perėjimą prie tvaraus vartojimo ir gamybos, siekiant skatinti socialinį ir ekonominį vystymąsi neperžengiant ekosistemų pajėgumų²⁵“.

Visuomeninis, ekonominis ir ekologinis darnaus vartojimo koncepcijos aspektas

Tvarus vartojimas ir gamyba skatina išteklių ir energijos efektyvumą, tvarią infrastruktūrą ir prieigą prie pagrindinių paslaugų, ekologišką ir sąžiningą darbą bei geresnę gyvenimo kokybę visiems. Pasak UNEP, tvaraus vartojimo, kaip integruoto požiūrio, įgyvendinimas padeda įgyvendinti bendrus plėtros planus, mažinti būsimas ekonomines, aplinkosaugines ir socialines išlaidas, stiprinti ekonomikos konkurencingumą ir mažinti skurdą.

Ekonominio augimo ir aplinkos blogėjimo „atsiejimas“, gerinant išteklių naudojimo efektyvumą gaminant, platinant ir naudojant produktus, yra pagrindinis tvaraus vartojimo tikslas. Jame pagrindinis dėmesys skiriamas tam, kad visų gamybos ir vartojimo funkcijų energijos, medžiagų ir taršos intensyvumas išliktų natūralių ekosistemų pajėgumuose.

Siekiant pagerinti tvarų išteklių valdymą ir pasiekti efektyvų išteklių naudojimą, tvariam vartojimui ir gamybai reikalingas „gyvavimo ciklo mąstymas“. Taikant tokį gyvavimo ciklo metodą, tvarus vartojimas tampa galingu svertu, skatinančiu perėjimą prie ekologiškai efektyvios ekonomikos ir perkeltiant aplinkos ir socialinius iššūkius į verslo ir užimtumo galimybes.

Nors „darydami daugiau ir geriau su mažiau“ tvarus vartojimas ir gamyba padidina grynąją ekonominės veiklos naudą, sumažina išteklių naudojimą, degradaciją ir taršą per visą gyvavimo ciklą ir pagerina gyvenimo kokybę.

Toks perėjimas prie tvaraus vartojimo ir gamybos reikalauja sisteminio požiūrio ir tiekimo grandinėje veikiančių subjektų - nuo gamintojo iki galutinio vartotojo - bendradarbiavimo. Jame dalyvauja įvairios suinteresuotosios šalys, įskaitant įmones, vartotojus, politikos formuotojus, tyrėjus, mokslininkus, mažmenininkus, žiniasklaidą, vystomojo bendradarbiavimo agentūras ir kitus.

Sutinkant su UNEP, tvarus vartojimas ir gamyba gali prisidėti prie skurdo panaikinimo. Besivystančioms šalims ji siūlo galimybes kurti naujas rinkas, ekologiškas ir tinkamas darbo vietas (pvz., ekologiško maisto rinkas, sąžiningą prekybą, tvarų būstą, tvarų transportą ir turizmą, atsinaujinančią energiją) ir efektyvesnę gerovę kuriančių gamtos išteklių valdymą. UNEP teigia, kad tvarus vartojimas ir gamyba taip pat yra galimybė pereiti prie efektyvesnių išteklių, aplinką tausojančių ir konkurencingesnių technologijų²⁶.

²⁵ <http://www.unep.fr/scp/>

²⁶ <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=400&nr=945&menu=1515>

Pagrindiniai tvaraus vartojimo koncepcijos elementai

Žinios ir supratimas	Igūdžiai	Vertybės ir nuostatos
- suvokti tvaraus vartojimo problemų sudėtingumą ir dažnai prieštarinę pobūdį, - žinoti apie vartotojų elgesio ir individualaus gyvenimo būdo poveikį aplinkai, ekonomikai ir socialiniam poveikiui, - pripažinti pasaulio gamtos išteklių naudojimą, - suprasti neatsinaujinančių išteklių naikinimo priežastis ir pasekmes, - suprasti, kaip gamybos procesai yra susieti su vartojimo sistema.	- gebėjimas sukurti savo vertybių ir idealų sistemą, ją keisti ir keisti, remiantis naujomis paskatomis, - gebėjimas įgyti, įvertinti ir naudoti informaciją apie vartojimo padarinius, ypač aplinkai - gebėjimas atspindėti individualių poreikių ir kultūrinių orientacijų suderinamumą su tvaros ateities idėja - gebėjimas ištirti ir ištirti savo norus ir poreikius - gebėjimas rasti kūrybingus, netradicinius problemų sprendimus.	- išmokti ieškoti alternatyvių būdų prieš priimant sprendimus arba prieš problemas, kurios neturi galutinio ar paprasto sprendimo - gebėjimas kritikuoti netvareas teikimo tendencijas ir sistemas bei priimti kitų kritiką - išmokti vertinti gyvenimą ir visus gyvus dalykus, suprasti kiekvieno ir visko vietą ir vaidmenį pasaulio ekosistemoje.

Politika Reguliavimo dokumentai

Politikų įvairovė ES ir nacionaliniu lygiu skatina išteklius tausojančius ir ekologiškus produktus ir didina vartotojų sąmoningumą.

ES tvaraus vartojimo ir gamybos politikos sudedamosios dalys yra neatskiriama atnaujintos ES darnaus vystymosi strategijos dalis, kuri sustiprina ilgalaikį ES išipareigojimą įveikti tvaraus vystymosi iššūkius ir remiasi iniciatyvomis ir priemonėmis ES ir tarptautiniu lygmeniu²⁷.

²⁷ <https://www.eea.europa.eu/policy-documents/renewed-eu-strategy-for-sustainable-development>

Europos Komisijos pateiktas tvaraus vartojimo ir gamybos bei tvarios pramonės politikos veiksmų planas apima daugybę pasiūlymų dėl tvaraus vartojimo ir gamybos, kurie pagerins produktų aplinkosauginį veiksmingumą ir padidins tvarių prekių ir gamybos technologijų paklausą²⁸.

Europos Komisija parengė politiką ir priemones, padedančias nustatyti ekologiškus produktus ir apdovanoti tvaria gamybos praktika.

ES įsteigė ir pripažino ES ekologinį ženklą - aukščiausios kokybės aplinkosaugos ženklą, suteiktą produktams ir paslaugoms, atitinkantiems aukštus aplinkosaugos standartus per visą jų gyvavimo ciklą. ES ekologinis ženklas taip pat skatina žiedinę ekonomiką ir skatina įmones kurti patvarius, lengvai pataisomus ir perdirbamus produktus²⁹.

Komisija parengė teisės aktus, kuriais siekiama sumažinti lengvų maišelių suvartojimą ir pakuočių atliekų poveikį aplinkai³⁰.

Komisija taip pat pradėjo mažmeninės prekybos forumą, kuriame skatino ekologiškesnius vartojimo modelius. Mažmeninės prekybos forumas yra daugelio suinteresuotųjų šalių platforma, sukurta siekiant keistis geriausia patirtimi Europos mažmeninės prekybos sektoriaus tvarumo klausimais ir pripažinti galimybes bei kliūtis, kurios gali dar labiau paskatinti ar trukdyti siekti tvaraus vartojimo ir gamybos³¹.

Statybos sektoriuje taip pat galima rasti daug galimybių efektyviai naudoti išteklius. Lygis (-iai) yra savanoriška ataskaitų sistema, skirta projektuojant ir statant tvarius pastatus. Sistemoje kiekvienas rodiklis yra skirtas susieti atskiro pastato poveikį su tvarumo prioritetais Europos lygmeniu. Taikant dabartinius standartus, lygis (-iai) suteikia bendrą ES požiūrį į aplinkosaugos veiksmingumo vertinimą pastatytoje aplinkoje³².

Pagal **ES vartotojų teisę**, Komisija patikslina **standartus, kiek laiko produktai turi tarnauti** arba kaip lengva juos atkurti, pataisyti ar perdirbti. Tokios taisyklės taip pat remia tvarų vartojimą, užkertanti kelią nesąžiningai komercinei veiklai ir draudžia klaidinančius žaliuosius teiginius.³³

Europos Komisija priėmė **Žiedinės ekonomikos veiksmų planą**, kuris skelbia iniciatyvas per visą produktų gyvavimo ciklą. Veiksmų planas skatina žiedinės ekonomikos procesus, skatina tvarų vartojimą ir juo siekiama užtikrinti, kad naudojami ištekliai būtų kuo ilgiau laikomi ES ekonomikoje³⁴.

Siekdama užtikrinti, kad ES vartotojai žinotų apie savo pasirinkimo poveikį aplinkai, Europos Komisija pasiūlė produkto aplinkos pėdsako ir organizacijos aplinkos pėdsako metodus kaip bendrą būdą įvertinti aplinkosauginį veiksmingumą³⁵.

²⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52008DC0397>

²⁹ https://ec.europa.eu/environment/ecolabel/index_en.htm

³⁰ Pakuočių ir pakuočių atliekų direktyva (Direktyva (ES) 2015/720)

³¹ <https://ec.europa.eu/environment/industry/retail/launch.htm>

³² <https://ec.europa.eu/environment/eussd/buildings.htm>

³³ <https://ec.europa.eu/growth/single-market/european-standards/policy/>

³⁴ https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/index_en.htm

³⁵ <https://ec.europa.eu/environment/eussd/smgp/index.htm>

Ekologinės naujovės ir ekologiškos technologijos yra labai svarbios Europos ateičiai ir yra ES politikos esmė. Todėl Komisija priėmė ekologinių inovacijų veiksmų planą (EcoAP), kuriuo ketina paspartinti ekologinių naujovių įsisavinimą rinkoje, pašalindama kliūtis ir veiksnius³⁶.

Siekdama padėti įmonėms ir kitoms organizacijoms įvertinti, pranešti ir pagerinti savo aplinkosaugos veiksmingumą, Komisija sukūrė ekologinio valdymo ir audito sistemą (EMAS) kaip priemonę valdymo priemonę, kuri apima visus ekonomikos ir paslaugų sektorius ir yra taikoma visame pasaulyje³⁷.

Žalieji viešieji pirkimai (ŽVP) arba ekologiškas pirkimas yra savanoriška priemonė, kuri atlieka esminį vaidmenį ES pastangose tapti ekonomiškai išteklių ekonomika. ES valdžios institucijos yra pagrindinės vartotojos, pasinaudodamos pirkimo galimybėmis, jos gali paskatinti tvaresnių prekių ir paslaugų paklausą, kurioms priešingu atveju būtų sunku patekti į rinką. Taigi ŽVP yra stiprus ekologinių naujovių stimulatorius³⁸.

Slovakijos Respublikoje, laikantis tvaraus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. ir jos tikslų įgyvendinimo priemonės, ES žiedinės ekonomikos veiksmų plane naudojamos ne tik teisėkūros, bet ir savanoriškos aplinkos politikos priemonės³⁹.

Savanoriškose priemonėse, prisidedančiose prie žiedinės ekonomikos paramos, Slovakijos Respublika įgyvendina EMAS ekologinį ženklą ir ŽVP. Už šį įgyvendinimą atsakinga institucija yra Slovakijos aplinkos agentūra (SAE).

Slovakijos ekonomika sunaudoja daugiau išteklių nei gamtiniai pajėgumai. Taigi Slovakijos ekonomikos ekologinis pėdsakas vis dar yra neigiamas. Nors Slovakijos reikalavimai ištekliams, palyginti su kitomis EBPO šalimis, yra mažesni, vartojimas vis tiek viršija Slovakijos galimybes.

Vadovaujantis JT TVT ir 2030 m. Darbotvarke, Švedija turi koordinatorių, kuris įgyvendins nacionalinį lygmenį. Be įgyvendinimo užduoties, jis turi užtikrinti, kad Švedija atliktų pasaulyje pirmaujančią vaidmenį⁴⁰. Švedijoje taip pat yra kitų norminių dokumentų:

- Nacionalinis 2030 m. darbotvarkės veiksmų planas⁴¹;
- Visoje Švedijoje taip pat taikoma nacionalinė direktyva „Vision for Sweden 2025“⁴²

³⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52011DC0899>

³⁷ https://ec.europa.eu/environment/emas/index_en.htm

³⁸ https://ec.europa.eu/environment/gpp/index_en.htm

³⁹ <https://www.sazp.sk/zivotne-prostredie/environmentalne-manazerstvo/udrzatelna-spotreba-a-vyroba/udrzatelna-spotreba-a-vyroba-na-slovensku.html>

⁴⁰ https://www.regeringen.se/492ef0/contentassets/bb3407c1084d49928ba2e9f2ac9dad70/en-nationell-samordnare-for-agenda-2030-dir.-202017_m

⁴¹ <https://www.regeringen.se/49e20a/contentassets/60a67ba0ec8a4f27b04cc4098fa6f9fa/handlingsplan-agenda-2030.pdf>

⁴² <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2012/vision-for-sverige-2025.pdf>

Pavyzdžiai, kaip skirtingos organizacijos įgyvendina tvarų vartojimą

Slovakijos Respublikos aplinkos politikos strategijoje iki 2030 m. - „Ekologiškesnė Slovakija“, strateginiame dokumente, kuriame apibrėžiama valstybės politika aplinkos apsaugos srityje, teigiama, kad labai svarbu pereiti prie tvaraus vartojimo ir sumažinti jo pėdsaką aplinkai. Todėl valstybė remia neformaliojo švietimo veiklą ir sudarys sąlygas plėtoti trečiąjį sektorių ir savivaldybių švietimo veiklą, kuri bus orientuota į plačiosios vartotojų visuomenės švietimą sąmoningai mažinant vartojimą. Dėl edukacinės veiklos ir visos šalies kampanijos pilietinė visuomenė turės gerą savanoriškų aplinkos politikos priemonių apžvalgą.

Slovakijos Respublikos aplinkos politikos strategijoje kuriamas valstybinių ir nevalstybinių aplinkosauginio švietimo centrų tinklas. Jų užduotis yra parengti informacinę ir skatinamąją veiklą apie gamtos ir kraštovaizdžio apsaugą, įskaitant paramą tvariam vartojimui.

Slovakijos Respublikos aplinkos ministerija, bendradarbiaudama su kitomis valstybės institucijomis, organizuoja intensyvią, visapusišką kampaniją, skatinančią atsakingą ir sąmoningą produktų, įskaitant mažai anglies dioksido į aplinką išskiriančių maisto produktų ir aplinkos pėdsakų, vartojimą. Edukacinė veikla orientuota į atsakingą klientų vartojimą, aktyvų dalyvavimą ir atliekų prevenciją. Padedant gamintojų atsakomybės organizacijoms (SGN) ir trečiajam sektoriui, akcentuojamas švietimas atliekų tvarkymo srityje.

Ypatingas dėmesys skiriamas atsakingam vartojimui transporto, mitybos ir drabužių srityse, nes tai yra sritys, kuriose vartotojai gali turėti tiesioginį ir didžiausią poveikį.

Kalbant apie Švediją, reikia pažymėti, kad Stokholmo regionas yra vienas didžiausių darbdavių Švedijoje ir išskirtinis pavyzdys, kaip pritaikyti tvarius ir aplinką tausojančius metodus visose savo darbo ir infrastruktūros srityse. Nuo 1990 m. Stokholmo regiono anglies dvideginio emisija sumažėjo daugiau nei 70 proc. (Palyginti su nacionaliniu tikslu - iki 40 proc. iki 2020 m.).

Nulinės atliekos ir maisto atliekų nebuvimas yra daugelio tarnybų siekiamybė. Pradedant nuo viešojo transporto, naudojančio biudijas, ekologišką ir vietoje pagamintą maistą, tiekiamą įstaigose, ir užtikrinant vietinių ir užsienio prekių pirkimą iš atsakingų ir tvarių šaltinių.

Andragogika ir praktika

Tvaraus vartojimo samprata tvaraus vystymosi tikslų kontekste

SDG Nr. 12: Atsakingas vartojimas ir gamyba	
Veiklos aprašymas:	Pasaulinė kavinių diskusija pagrindinėmis tvaraus vartojimo ir gamybos problemomis, iššūkiais ir galimais sprendimais

Tikslas:	• Kritiškai išanalizuoti pagrindines tvaraus vartojimo ir gamybos problemas bei jų neigiamą poveikį, • Įvertinti dabartinius svarbiausius tvaraus vartojimo iššūkius ir nustatyti galimus sprendimus tarptautinei bendruomenei.		
Tikslinė grupė: Suaugusiųjų pedagogai ar besimokantieji	Laikas veiklai: 120 min.	Reikalingos medžiagos: Stulpeliai ir žymekliai kiekvienai grupei	
Veiklos įgyvendinimo žingsniai: • Vedėjas arba treneris pristato veiklą ir padalija dalyvius į mažas grupes. Mažų grupių dydis priklauso nuo bendro dalyvių skaičiaus, pageidautina, kad būtų 4-6 dalyviai vienoje mažoje grupėje. • Grupės gauna popieriaus lapą su viena iš trijų antraščių - Problemos, Iššūkiai arba Sprendimai ir pasirenka grupės lyderį. • Kiekviena grupė pasirenka grupės vadovą, pageidautina vieną, kuris galėtų pristatyti idėjas visiems dalyviams ir vieną, susietą su flipchart pavadinimu. • Pirmosios dalies metu dalyviai turėtų užsirašyti viską, kas susiję su antrašte (pvz., visi klausimai, susiję su tvariu vartojimu ir gamyba). Kiekvienas dalyvis pasirenka vieną terminą, kuris jam atrodo tinkamiausias. • Mažų grupių vadovai lieka savo pozicijose; tuo tarpu kiti nariai keičiasi vietomis su kitos mažos grupės nariais. Pradžioje vadovas pristatys ankstesnės grupės idėjas ir pakartos procesą su naujais nariais. Kartu jie analizuoja terminus, užrašytus ant lentelės, prideda naujų ir balsuoja už aktualiausius. • Grupės vėl juda ir pakartoja procesą, toliau diskutuodami ir analizuodami. • Paskutinėje dalyje mažos grupės susirenka ir sudaro ratą. Vedėjas arba mokytojas prašo vadovų pateikti savo planšetinius lapus kartu su visomis jose esančiomis idėjomis, pabrėždamas tas, kurias dalyviai laiko aktualiausiomis. Vadinasi, tarpininkas pradeda diskusiją apie kiekvieną terminą arba pateikia naują perspektyvą. • Apklausos metu vadovas ar treneris įvertina veiklą ir klausia dalyvių, ko jie konkrečiai išmoko, sužinojo naujos informacijos ar įgijo naują požiūrį.			
Patarimai instruktoriams/instruktorėms:	• Prieš užsiėmimą rekomenduojama surengti protų šturmą, kuriame dalyvautų visa grupė, pristatyti pranešimą apie tvaraus vartojimo temą arba užduoties dalyviams atlikti nedidelį tyrimą šiuo klausimu. Tokie veiksmai pagerins mokymosi rezultatus ir padės įgyvendinti veiklos tikslus. • Dėl tos pačios priežasties prieš pradedant pasaulio kavinę rekomenduojama dalyviams pateikti darnaus vartojimo ir gamybos apibrėžimą. • Jei grupė per didelė - pvz., yra daugiau nei 18 dalyvių, rekomenduojama pridėti dar vieną flipchartą su kitu pavadinimu, kad liktų nr. dalyvių mažose grupėse iki 7 metų (pvz., suskirstykite tvaraus vartojimo klausimus ir tvarios gamybos klausimus).		

Rekomendacijos, kaip suaugusiųjų švietėjas turėtų šviesti ir paremti suaugusiuosius iš įvairių organizacijų

Sutelkite dėmesį į asmeninį ir socialinį tvarumą: daugiau bendruomenės įsitraukimo į mokymą, sumažinti darbo krūvius, skatinti atvirumą darbo vietoje. Esminiai veiksniai, skatinantys asmeninį tvarumą, yra laiko sukūrimas asmeninei gerovei, bendruomenės, kurioje žmonės mėgsta mokytis, kūrimas, darbo krūvio mažinimas, ilgesnis laikas atspindėti ir didesnis bendruomenės įsitraukimas.

Skatinkite ir praktikuokite bendradarbiavimą: Sukurkite paskatas bendradarbiauti. Skatinti bendradarbiavimo tyrimą. Palaikykite komandos vedamus kursus. Skatinti bendradarbiavimą grupėje, bendraamžių mokymąsi.

Konkurencija švietimo aplinkoje dažnai skatinama, nes tai sukuria naujovių ir išpūdžių galimybes ir leidžia institucijai pagerbti savo srities mokinius. Nepaisant to, konkurencinė aplinka sukuria varžybas tarp pedagogų ir įvairių institucijų. Tai nereiškia, kad bendradarbiavimo aplinka nėra konkurencinga arba atvirkščiai. Tačiau bendradarbiavimo projektai pedagogų ir institucijų viduje ir tarp jų suteikia daugiau laiko apmąstyti svarbius prioritetus.

Įtraukti tvarumą į švietimo įstaigos politiką: Tvarumas tampa institucijos vizija ir pagrindiniu tikslu, o ne kompetencija ir „būti geriausiu“. Institucija tampa gyva/besimokančia laboratorija.

NULINIŲ ATLIEKŲ JUDĖJIMAS

2020 m. gegužės mėn. JT generalinis sekretorius paskelbė ataskaitą apie pažangą siekiant 17 TVT. Be pasaulinės SDG rodiklių sistemos rodiklių, taip pat pabrėžtas COVID-19 pandemijos poveikis kiekvienam SDG.

Remiantis SDG žinių centru, 2020 m. SDG pažangos ataskaitoje nustatomas „nuolatinis pažangos netolygumas“ ir nurodomos sritys, kuriose reikia gerokai patobulėti. Iki 2019 m. pabaigos pažangos sritys apėmė mažėjantį pasaulinį skurdą, mažėjantį motinų ir vaikų mirtingumą, daugiau žmonių prieigą prie elektros energijos, nacionalinės darnaus vystymosi politikos kūrimą ir tarptautinių susitarimų dėl aplinkos apsaugos pasirašymą⁴³.

⁴³ <https://sdg.iisd.org/news/un-secretary-general-releases-2020-sdg-progress-report/>

Filosofija

Sąvokos „nulis atliekų“ apibrėžtis ir taikymo sritis

„Nulinės atliekos“ kaip sąvoka gali būti apibrėžta įvairiai, priklausomai nuo šalies ir požiūrio. Iš pradžių ji buvo vartojama mažuose Naujosios Zelandijos miesteliuose per pirmąją „Zero Waste“ konferenciją Katijoje 2000 m. gruodžio mėn., kampanijos vykdytojas Warrenas Snow. Per pastaruosius 20 metų „No Waste“ - paprastas terminas, reiškiantis perdirbimo aktyvistų siekius, tapo „Zero Waste“ visuomeniniu judėjimu. Greitai šis pavadinimas įsitvirtino JAV, Europoje, Azijoje ir visame pasaulyje.

Be atliekų - reiškia gyvenimo būdą, kai šiukšlės visiškai pašalinamos. Tam reikia visiškai naujo požiūrio į perdirbimą, siekiant apsaugoti aplinką ir pereiti prie žiedinės ekonomikos. Tačiau kalbant apie nulinių atliekų koncepciją, šiuolaikinė vartojimo visuomenė reiškia, kad beveik neįmanoma palikti šiukšlių ar vienkartinį daiktą. Tačiau daugelis žmonių labai stengiasi ir prisideda prie tvaresnio gyvenimo būdo. Ir čia svarbus vaidmuo tenka suaugusiųjų švietėjų pedagoginiam indėliui.

Visuomeninis, ekonominis ir ekologinis sąvokos „nulis atliekų“ aspektas

Ekonominiu požiūriu nulinės atliekos yra pramoninis terminas, vartojamas imituojant gamtą, nes mes vėl prisiimame atsakomybę už savo atliekas. Tai yra žiedinė ekonomika. Ekonomika, kurios pagrindas - atsiimti „atliekas“ ir paversti jas kažkuo naudingą.

Tikrasis nulinių atliekų tikslas:

- Neleiskite atliekoms atsirasti: važiuokite dviračiu arba atsisakykite skrydžių
- Vertės grąžinimas mūsų daiktams
- Kaip įmanoma daugiau panaudoti su tuo, ką turime.

Šių principų laikymasis yra sunkus, kai gyvenate visuomenėje, kuri remiasi išmetamu mentalitetu. Mes neturime žiedinės ekonomikos; mes turime linijinę ekonomiką.

Mes naudojame brangius išteklius, kad sukurtume produktus, kurie naudojami vidutiniškai penkis kartus, o paskui „iškiami į skylę žemėje“, kur jie „gyvena“ visą amžinybę. Mes dirbame sistemoje, kuri daro prielaidą, kad yra begaliniai ištekliai.

Tačiau tai yra linijinės ekonomikos trūkumas. Mes neturime begalinių išteklių. Kiekvienais metais yra diena, vadinama „Žemės viršijimo diena“⁴⁴.

Europos iniciatyva, apimanti savivaldybes, įmones ir piliečių grupes, nariai skatinami įsipareigoti likviduoti atliekas ir taip užbaigti sąvartynus bei deginimą kaip atliekų tvarkymo praktiką.

Europa be atliekų skatina vietinių atliekų tvarkymo infrastruktūros pokyčius. Jame raginama, kad atliekų prevencija būtų įtraukta į vietos planus, savivaldybės turėtų priimti atliekų rūšiavimą, kad atliekų srautai būtų rūšiuojami jų atsiradimo vietoje, ir palaipsniui mažinti atliekų likučius. Kad tai būtų pasiekta, anot „Zero Waste Europe“, „atliekų liekanos turėtų būti nuolat tiriamos atrankos įrenginiuose, kad būtų galima toliau įgyvendinti mažinimo programas, o neatgauti produktai gali būti pertvarkyti arba pašalinti iš rinkos“.

Iki šiol nulinių atliekų metodas labiausiai įsitvirtino Italijoje ir Ispanijoje, kur jį pasirašė dešimtys savivaldybių. Pirmaujantis be atliekų čempionas yra Capannori Toskanoje, maždaug 47 000 gyventojų mieste. Nuo 2004 m. atliekų sumažėjo 39%, vienam žmogui per metus susidariusių atliekų kiekis sumažėjo nuo maždaug 700 kilogramų iki maždaug 430 kg. Daugiau nei 80% „Capannori“ atliekų dabar yra rūšiuojamos jų atsiradimo vietoje ir vėliau pakartotinai naudojamos, perdirbamos arba kompostuojamos. Likusios 18 proc. patenka į sąvartynus, tačiau „Capannori“ stengiasi tai sumažinti ir įsipareigojo iki 2020 m. į sąvartynus nevežti atliekų. „Capannori“ turėtų būti tinkamoje padėtyje, kad atitiktų Europos Sąjungos atliekų tikslus. Tikslai gali apimti apribojimą ar net draudimą siųsti atliekas į sąvartyną iki 2020 m.

„Zero Waste Europe“ yra „Zero Waste“ tarptautinio aljanso dalis, ir ją finansiškai remia ne pelno siekianti organizacija GAIA, Pasaulinis deginimo alternatyvų aljansas/ Pasaulinis kovos su atliekų deginimu aljansas⁴⁵.

Pagrindiniai tvaraus vartojimo koncepcijos elementai

Vienas iš būdų pasiekti nulinių atliekų yra „Zero Waste - 6 R“ koncepcija:

Žinios ir supratimas	Įgūdžiai	Vertybės ir nuostatos
Atsisakyti	Lankstumas, savitvarda	Jei jums to nereikia, nepirkite
Sumažinti	Prisitaikymas, atsparumas	Apribokite, kiek kažko naudojate

⁴⁴ <https://goingzerowaste.com/>

⁴⁵ <http://www.zerowasteeurope.eu>

Pakartotinis naudojimas	Mokymasis mokytis, kūrybiškas mąstymas, bendravimas	Naudokite gaminius ar jų dalis kelis kartus įvairiems tikslams
Perdirbti	Darbo etika, tikslumas	Rūšiuokite ir siųskite tokias medžiagas kaip kartonas ir stiklas, kad jas būtų galima perdirbti ir perskirstyti
Remontas	Lankstumas, problemų sprendimas	Prieš išmesdami ar pirkdami naują, sutvarkykite sugedusius daiktus
Pūti	Empatija, disciplina	Kompostas iš natūralių medžiagų

Politika

Reguliavimo dokumentai

Europos Komisija priėmė plataus užmojo žiedinės ekonomikos paketą, į kurį įtraukiami persvarstyti teisės aktų pasiūlymai dėl atliekų, siekiant paskatinti Europos perėjimą prie žiedinės ekonomikos, kuri padidins pasaulio konkurencingumą, paskatins tvarų ekonomikos augimą ir sukurs naujų darbo vietų.

Peržiūrėtame teisės akto pasiūlyme dėl atliekų nustatyti aiškūs atliekų mažinimo tikslai ir nustatytas plataus užmojo ir patikimas ilgalaikis atliekų tvarkymo ir perdirbimo kelias. Siekiant užtikrinti veiksmingą įgyvendinimą, naujame pasiūlyme numatyti atliekų mažinimo tikslai yra papildyti konkrečiomis priemonėmis, kuriomis siekiama pašalinti vietoje esančias kliūtis ir skirtingas situacijas ES valstybėse narėse.

Pagrindiniai pasiūlymo dėl atliekų elementai yra šie:

- Bendras ES tikslas iki 2030 m. perdirbti 65% komunalinių atliekų;
- Bendras ES tikslas iki 2030 m. perdirbti 75% pakuočių atliekų;
- Įpareigojantis sąvartynų tikslas iki 2030 m. sumažinti sąvartynus iki 10% komunalinių atliekų;
- Draudimas šalinti sąvartynuose atskirai surinktas atliekas;
- Ekonominių priemonių, skirtų atgrasyti nuo sąvartynų, skatinimas;
- Supaprastinti ir patobulinti apibrėžimai ir suderinti perdirbimo normų apskaičiavimo metodai visoje ES;
- Konkrečios priemonės, skirtos pakartotiniam naudojimui skatinti ir pramonės simbiozei skatinti -vienos pramonės šalutinis produktas paverčiamas kitos pramonės žaliava;
- Ekonominės paskatos gamintojams pateikti į rinką ekologiškesnius produktus ir remti utilizavimo ir perdirbimo schemas (pvz., pakuotes, baterijas, elektrinę ir elektroninę įrangą, transporto priemones⁴⁶).

⁴⁶ http://ec.europa.eu/environment/waste/target_review.htm

Naujajame veiksmų plane skelbiamos iniciatyvos per visą produktų gyvavimo ciklą, pavyzdžiui, nukreiptos į jų dizainą, skatinamos žiedinės ekonomikos procesai, skatinamas tvarus vartojimas ir siekiama užtikrinti, kad naudojami ištekliai būtų kuo ilgiau laikomi ES ekonomikoje.

Jame įvedamos teisėkūros ir su teisėkūra nesusijusios priemonės, skirtos toms sritims, kuriose veiksmai ES lygiu sukuria tikrą pridėtinę vertę.

Naujajame žiedinės ekonomikos veiksmė pateikiamos priemonės:

- Tvarūs produktai turi tapti ES norma;
- Įgalinti vartotojus ir viešuosius pirkėjus;
- Sutelkite dėmesį į sektorius, kurie naudoja daugiausiai išteklių ir kuriuose yra didelis apyvartumo potencialas, pavyzdžiui: elektronika ir IRT; baterijos ir transporto priemonės; pakavimas; plastikai; tekstilė; statyba ir pastatai; maistas; vanduo ir maistinės medžiagos;
- Užtikrinkite mažiau atliekų;
- Žiedinė ekonomika būtų naudinga žmonėms, regionams ir miestams,
- Vadovauti pasaulinėms pastangoms dėl žiedinės ekonomikos⁴⁷.

Pavyzdžiai, kaip įvairių rūšių organizacijos įgyvendina nulinių atliekų judėjimą

Svarbi priemonė informuoti visuomenę apie aplinkos apsaugą Slovakijoje yra Žaliojo švietimo fondas⁴⁸. Bendradarbiaudamas su donorais iš privataus sektoriaus, Fondas suteikia galimybę remti neformalųjį aplinkosauginį švietimą, apimančį tokias temas kaip atliekų tvarkymas, atliekų mažinimas ir atliekų judėjimas iki nulio⁴⁹.

Slovakijos judėjimo „Zero -waste“ pasekėja yra Petra Slezáková. Ji sukūrė tinklaraštį, kuriame dalijasi savo patirtimi, kad įkvėptų žmones ir supaprastintų jų kelią į gyvenimą be atliekų Slovakijoje. Petra organizuoja daugybę seminarų besimokantiems suaugusiems ir teikia privačias konsultacijas, kaip sumažinti individualų ekologinį pėdsaką ir sumažinti atliekų susidarymą⁵⁰.

Kaip aktyvios pilietinės visuomenės veiklos Latvijoje pavyzdys, LIELĀ TALKA (Didysis valymas) - paremta folkloru, įgyvendinama šiuolaikiškai ir visame pasaulyje. Tai didžiausias nevyriausybinių judėjimas Latvijoje, kurio pagrindas yra savanoriškas dalyvavimas aplinkos valyme, rehabilitacijoje ir gerinime. Judėjimas LIELĀ TALKA yra pagrįstas protingai organizuotu visuomenės dalyvavimu, įskaitant visas savivaldybes, mokyklas, verslo partnerius, žiniasklaidą, išeivijos organizacijas ir, žinoma, svarbiausia - kiekvieną reaguojantį rėmėją!

⁴⁷ <https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/>

⁴⁸ https://www.minzp.sk/files/iep/03_vlastny_material_envirostrategia2030_def.pdf

⁴⁹ <http://zelenyvyzdelavacifond.sk/sk/node/4>

⁵⁰ <http://www.zerowasteslovakia.sk/>

„LIELĀ TALKA“ yra renginys, skatinantis žmones mąstyti ir veikti, kad būtų panaikintos aplinkos taršos priežastys - ne tik pasekmės, - bet ir atkurtas žmogaus ir gamtos sąveikos supratimas⁵¹.

Latvijoje teigiamas bendradarbiavimo pavyzdys atliekų rūšiavimo srityje yra socialinis projektas, kurio metu Rygos gyventojai sutelkia dėmesį į teisingą komunalinių atliekų rūšiavimą ir žymiai padidina išrūšiuotų atliekų kiekį savo pastate. Reikėtų pažymėti, kad šis projektas buvo pradėtas rengiant vadinamąjį „Rūšiavimo festivalį“, kurio metu „Žalioji juosta“ taip pat dalyvavo patraukliame plastikinių butelių rūšiavimo žaidime, ne tik ugdydama namų gyventojus apie tinkamą atliekų rūšiavimą, atsakydama į daugelį klausimų apie tinkamus atliekų rūšiavimo principus, skatinančius atsakingą kasdienį atliekų tvarkymą. Projekto metu gyventojams suteikiama nemokama specialiai pritaikyta įranga atliekoms rūšiuoti butuose, be to, prie namo įrengti nauji buitinių ir rūšiuotinių atliekų konteineriai su specialiai sukurtais informaciniais plakatais apie tinkamą atliekų rūšiavimą. Be to, pradedant projektą, namų gyventojams buvo suteikta naudinga, vizuali ir prieinama informacija apie tinkamą atliekų rūšiavimą, kurią galima patogiai patalpinti savo namuose⁵².

Teigiamas pavyzdys yra Švedija, kuri dėl perdirbimo ir pakartotinio naudojimo pasiekė puikių rezultatų nulinės atliekos koncepcijoje.

Švedija beveik pasiekė „nulinių atliekų“ lygį ir iš kitų Europos šalių importuoja mažiausiai du milijonus tonų šiukšlių. Švedija perdirba stulbinančiai 99 procentus vietoje pagamintų atliekų dėl savo piliečių jautrumo aplinkai ir sudėtingų surinkimo būdų.

Tai reiškia, kad šalis yra pati geriausia pasaulyje atliekų perdirbimo ir pakartotinio panaudojimo srityje, per pastaruosius du dešimtmečius padariusi didelę pažangą „perdirbimo revoliucijos“ srityje.

Namų ūkių perdirbtų atliekų procentas padidėjo nuo 38 proc. 1975 m. iki mažiausiai 99 proc. šiandien.

2001 metais 22 proc. procentų šiukšlių, išmestų į Švediją, tačiau šiandien sąvartynuose tenka tik vienas procentas visų pagamintų atliekų, o 2005–2014 m. jų padaugėjo keturis kartus. 2016 m. beveik 2,3 mln. tonų atliekų buvo importuota iš JK, Norvegijos, Airijos ir kitų šalių.

2017 metais Švedijoje susidariusių buitinių atliekų biologiniam perdirbimui buvo panaudota apie 15,5 proc., medžiagų perdirbimui - 33,8 proc., o energijai - 50,2 proc. Ekspertai teigia, kad sąvartynai labiausiai prisideda prie šiltnamio efektą sukeliančių dujų metano išmetimo visame pasaulyje, o deginamos atliekos yra palankesnės aplinkai.

⁵¹ <https://talkas.lv/liela-talka/>

⁵² <http://www.zalajosta.lv/lv/15augusta-uzsakts-vel-nebijis-atkritumu-skirosanas-socialais-eksperiments-riga-foto>

„Jei sudeginsite vieną toną itališkų atliekų Švedijoje, išmetama 500 kg CO₂ ekvivalento mažiau nei išmetant į sąvartyną Italijoje. Tai esminis sumažėjimas,“ - sakė Johanas Sundbergas „Profu“ energetikos ir atliekų konsultantas.

Dėl šalies atliekų energijos programos naujovių, deginant atliekas deginimo įmonėse Švedijoje, šiluma tiekama daugiau nei vienam milijonui šalies namų.

Perdirbimo procesas nesibaigia degimo stadijoje. Likę pelenai sudaro 15 procentų atliekų tūrio prieš deginimą. Šiuose pelenuose esantys metalai vėl perdirbami, o likusi dalis naudojama kelių tiesimui. Liko tik vienas procentas ir deponuojamas sąvartynuose.

Be to, atliekų deginimo dūmai filtruojami per sausus filtrus ir vandenį. O sausieji filtrai naudojami apleistoms kasykloms papildyti. Nors tai gali būti geriau nei daugelis kitų alternatyvų, Švedijos modelis nereiškia, kad visas atliekų šalinimo procesas yra 100 proc. nekenksmingas aplinkai, ypač atsižvelgiant į tai, kad pusė visų buitinių atliekų sudeginama energijai gaminti.

Weine Wiqvist, Švedijos atliekų tvarkymo ir perdirbimo asociacijos („Avfall Sverige“) generalinis direktorius, aiškina, kad pakartotinis medžiagų ar produktų naudojimas reiškia, kad gaminiui sukurti reikia sunaudoti mažiau energijos, o ne deginti ir gaminti naują.

Kiti kritikai taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad šalutinis deginamų atliekų produktas yra CO₂ ir vanduo, nors ir netoksiškas, tačiau negalima ignoruoti išmetamo CO₂ kiekio poveikio į visuotiniam atšilimui ir klimato kaitai.

Šiukšlių surinkimas

Švedija turi pažangiausią atliekų surinkimo sistemą su perdirbimo stotimis, esančiomis ne toliau kaip 300 metrų nuo gyvenamųjų rajonų. Taip pat po keliais yra vamzdynai, siurbiantys šiukšles, kurias namų ūkiai siunčia į stotis.

Atliekų surinkimo sistema padeda atsikratyti šiukšlių kvapo iš kvartalų, nes naudojamos požeminės nuosėdos, tai taip pat reiškia, kad šiukšlės neužima vietos gatvės lygyje.

Švedijos kompanijai „Optibag“ priklauso sudėtingos mašinos, galinčios atskirti skirtingų spalvų maišelius. Mašina šiuos maišus rūšiuoja automatiškai, o tai išsprendžia rūšiavimo stočių problemą ir kainą.

Švedijos bendruomenė yra gerai išsilavinusi rūšiuoti šiukšles perdirbimui, o vyriausybė turi tvirtą strategiją, kaip surinkti ir pakartotinai naudoti energiją.

Šiaurės šalyje garsūs muzikantai įrašo dainas ir reklamas transliuoja per televiziją, skatindami žmones grąžinti panaudotus butelius perdirbimui. Garsiakalbiai, grojantys muziką viešose atliekų šiukšliadėžėse, suteikia malonesnę perdirbimo patirtį, o prekybos centruose žmonės deponuoja butelius ir skardines mainais už pinigus.

Švedai dažniausiai atskiria visas šiukšles savo namuose ir sukrauna jas į atskirus kontenerius pagal tipą, pavyzdžiui, metalą, stiklą, plastiką ar maistą (4 pav.).

Tada maistas naudojamas biodujoms gaminti, o stikliniai buteliai pakartotinai naudojami arba lydomi, kad būtų pagamintas naujas stiklo indas. Plastikinės medžiagos paverčiamos žaliava, o specialiose šiukšliavežėse surenkamos pavojingos cheminės medžiagos ir elektros atliekos, pavyzdžiui, sudaužyti ar seni baldai ir televizoriai⁵³.

4 pav. Šiukšlių atskyrimas ir laikymas atskirose talpyklose pagal tipą.

Andragogika ir praktika

Susiejimo su mokymo programa pavyzdžiai

Nepriklausomai nuo dalyko ar mokymo programos, „Nulinės atliekos“ koncepcijos elementus pedagogai galėtų integruoti ir jais naudotis, nes pati koncepcija reiškia, kad visais mūsų gyvenimo lygiais ir elementais turi būti integruotas aplinkai nekenksmingas požiūris. Tačiau norint pradėti gyventi tvariau, tam reikia tam tikrų pagrindinių žinių ir supratimo apie nulinės atliekos metodą. Galite pradėti pirkti dėvėtus drabužius, perdirbti atliekas, keisti maisto gaminių įpročius ir mitybą, važiuoti dviračiu, taupyti vandenį ir energiją. Jei tai padarys milijonai žmonių, tokie nedideli žingsniai gali duoti reikšmingų rezultatų. Kartu su savo mokiniais suaugusiųjų pedagogai gali sukurti paprastą pratimą, įkvepiantį pavyzdžiu apie tvarų gyvenimą, mažinantį atliekų kiekį.

Sąvoka „nulinis atliekų kiekis“ tvaraus vystymosi tikslų kontekste

SDG Nr. 12 „Atsakingas vartojimas ir gamyba“	
1 veiklos aprašymas:	- Išplėsti „Zero Waste 6 R“ sąrašą (atsisakyti, sumažinti, pakartotinai naudoti, perdirbti, taisyti, pūti). - Pabandykite pagalvoti, kokius metodus galima pritaikyti kasdieniame gyvenime praktiškai.

⁵³ <https://www.trtworld.com/europe/swedish-recycling-so-successful-it-is-importing-rubbish-24491>

Tikslas:	Praktikuoti „Zero Waste“ mąstymą pratęsiant „Zero Waste 6R“ sąrašą.	
Tikslinė grupė: Suaugę studentai ir besimokantys, mokytojai ir pedagogai	Laikas veiklai: 30 min	Reikalingos medžiagos: kortelės su kiekvienu „Zero Waste R“, rašikliai ir popierius, žymekliai ir pristatymo lapai
Veiklos įgyvendinimo žingsniai: - Norėdami supažindinti mokinius su nulinės atliekos koncepcija, aptarkite kiekvieną iš 6R ir pateikite pavyzdžių. - Padalinti mokinius į mažesnes grupes ir duoti tą pačią užduotį - iki 6R sąrašo. - Padaryti pristatymą visai grupei.		

SDG Nr. 12 „Atsakingas vartojimas ir gamyba“		
2 veiklos aprašymas:	- Suskirstyti į mažesnes grupes, kad būtų sukurti būdai ir pavyzdžiai kiekvienam „Zero Waste 6R“, kuris būtų naudojamas kasdieniame gyvenime, darbo vietoje bendruomenės ir nacionaliniu lygiu. - Pateikti pristatymą visai grupei ir aptarti, kaip taikomi ar įtakingi rasti būdai.	
Tikslas:	Praktikuoti SDG 12 - atsakingas vartojimas ir gamyba; rasti Zero Waste koncepcijos sprendimus, kurie būtų naudojami kasdieniame gyvenime.	
Tikslinė grupė: Suaugę studentai ir besimokantieji	Laikas veiklai: 30 min + laikas grupiniams pristatymams	Reikalingos medžiagos: kortelės su kiekvienu „Zero Waste 6R“, rašikliai ir popierius, žymekliai ir pristatymo lapai.
Veiklos įgyvendinimo žingsniai: - Norėdami supažindinti studentus su „Zero Waste Concept“ ir „6R“, aptarkite kiekvieną iš jų ir pateikite pavyzdžių. - Norėdami suskirstyti mokinius į mažesnes grupes, pateikdami jiems vieną kortelę iš 6R sąrašo. - Sukurti naujus 6R pavyzdžius ir pateikti pristatymą visai grupei.		
Patarimai pagalbininkams/treneriams:	Štai keletas „Nulinių atliekų“ koncepcijos idėjų, kurios įkvėps jus ir jūsų mokinius ⁵⁴ : Medvilninės pagalvėlės → skalbiamos medvilninės skiautėlės Audiniai → nosinės Arbatos maišeliai → puri arbata, naudojama su arbatos sieteliu Plastikiniai + popieriniai maišeliai → daugkartinio naudojimo medvilninis maišelis Vanduo buteliuose → daugkartinio naudojimo vandens butelis Valymo servetėlės → mikropluošto šluostė	

⁵⁴ <https://healinglifestyles.com/zero-waste-7-ways-to-less-excess/>

- **Alavo folija/lipni plėvelė** → padėkite į šaldytuvą su indų rankšluosčiu ant viršaus

Vaizdinės medžiagos pavyzdžiai taip pat yra naudingi kūrybiškumui ir mąstymui skatinti.

Rekomendacijos, kaip suaugusiųjų švietėjas turėtų šviesti ir paremti suaugusiuosius iš įvairių organizacijų

Žinoma, kad geriausiai mokoma, kai kalbama iš savo patirties. Nors namų ūkiams ir asmenims, kurie protingai keičiasi pagal gyvenimo klimata, sunku pasiekti aplinkosaugos tikslų, vis dėlto tai yra svarbus indėlis į naują mąstymą ir požiūrį į gyvenimą pakeitimą. Kai kurie apklausoje dalyvavę suaugusieji teigė norintys kasdien gyventi tvariau ir draugiškiau aplinkai, tačiau jiems trūksta žinių ir praktinių įgūdžių. Suaugusiųjų pedagogų užduotis yra pateikti jiems pavyzdžių ir lengvai pritaikomų metodų, taip pat bendrą supratimą apie tai, ką reiškia „nulinės atliekos“.

APSAUGOS DRAUGIŠKAS TRANSPORTAS IR ENERGIJOS EFEKTYVUMAS

Filosofija

Aplinkai nekenksmingo transporto ir energijos vartojimo efektyvumo bei apimties sąvokos apibrėžimas

Švarios ir energiją taupančios transporto priemonės⁵⁵ vaidina svarbų vaidmenį siekiant ES politikos tikslų mažinti energijos vartojimą, CO₂ išmetamųjų teršalų.

Direktyva dėl švarių ir energiją taupančių kelių transporto priemonių skatinimo siekiama plačiai rinkoje pristatyti aplinkai nekenksmingas transporto priemones. Švarios transporto sistemos gali visiškai patenkinti transporto sektoriaus energijos poreikį. Alternatyvūs mažai anglies dvideginio išskiriantys degalai ilginiui turėtų pamažu pakeisti iškastinį kūrą.

Visuomeninis, ekonominis ir ekologinis koncepcijos ekologiškas transportas ir energijos vartojimo efektyvumo aspektas

Didėjantis⁵⁶ susirūpinimas dėl energijos tiekimo saugumo, klimato kaitos ir sveikatos skatina pereiti nuo iškastinio kuro prie alternatyvių degalų ir naujų transporto priemonių varomųjų sistemų, galinčių užtikrinti ilgalaikį tvarumą. Trys ketvirtadaliai transporto šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetami iš kelių transporto. Transportas yra ypač pažeidžiamas dėl naftos tiekimo sutrikimų ir kainų nepastovumo. Nepaisant to, kad labai sumažėjo kenksmingų teršalų išmetimas, vis dar nerimaujama dėl oro kokybės ir triukšmo, ypač miesto vietovėse.

Transportas yra svarbi ES energetikos ir klimato politikos dalis. Europos klimato ir energetikos paketas apima 2020 m. energijos vartojimo efektyvumo tikslus, minimalią atsinaujinančios energijos dalį ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimo mažinimo tikslus. Jų negalima pasiekti be svarbaus transporto indėlio.

„Žaliųjų automobilių“ iniciatyva, kaip neseniai Europos Vadovų Tarybos priimto Europos ekonomikos atkūrimo plano dalis, siekiama paremti naujų ir tvarių kelių transporto formų kūrimą.

Šiuo metu Komisija remia tris pagrindines alternatyvias kuro ir varomųjų technologijų rūšis, kurios yra kuriamos 2020 m. laikotarpiu. Demonstracijomis siekiama įrodyti transporto priemonių ir infrastruktūros veikimą bei saugumą, siekiant panaikinti patekimo į rinką kliūtis. Tarp galimų degalų ir varomųjų sistemų yra:

- Biodegalai, skysti arba dujiniai

⁵⁵ europiečiai Komisija - https://ec.europa.eu/transport/themes/urban/vehicles_en

⁵⁶ Europos Komisija - https://ec.europa.eu/transport/themes/urban/vehicles/road_en

- Vandeniš ir kuro elementai
- Akumuliatorinės elektrinės ir hibridinės elektrinės transporto priemonės su pakrovimo funkcija.

Pagrindiniai aplinkosauginio transporto ir energijos vartojimo efektyvumo koncepcijos elementai

Žinios ir supratimas	Ilgūdžiai	Vertybės ir nuostatos
• Žinoti apie ekologišką transportą ir energijos vartojimo efektyvumą • Suprasti aplinką tausojančio transporto naudą ir energijos vartojimo efektyvumą	Naudoti aplinkai draugišką transportą ir energijos vartojimo efektyvumą kasdieniame gyvenime	Laikytis aplinką tausojančio transporto ir energijos vartojimo efektyvumo principų

Politika

Reguliavimo dokumentai

Švarus transportas, miesto transportas

Važinėjimas dviračiu⁵⁷ yra efektyvus būdas išnaudoti brangią ir ribotą erdvę miesto vietovėse ir yra sveikas, švarus ir pigus. Jis turi milžinišką potencialą, kai pripažįstame, kad beveik pusė visų kelionių automobiliais miestuose yra trumpesni nei penki kilometrai.

Neoficialiame ES transporto ministrų susitikime Liuksemburge buvo priimta [Deklaracija dėl važiavimo dviračiu](#). Ministrai paragino Komisiją, valstybes nares ir vietas bei regionų valdžios institucijas apsvarstyti keletą veiksmų šiuo klausimu.

Todėl Komisija toliau stengiasi įtraukti dviračių sportą į įvairiarūšio transporto politiką:

- Stiprinti dviračių sporto aspektus dabartinėse iniciatyvose, pvz. [CIVITAS](#) ir [Europos judumo savaitė](#) kampanija,
- Daugiau dėmesio skirti didesniam eismo saugumui važiuojant dviračiu,
- Daugiau bendraukite su atitinkamomis tarpvyriausybėmis organizacijomis ir suinteresuotosiomis šalimis per dviračių judėjimo kontaktą, paskirtą DG MOVE: MOVE-CYCLING@ec.europa.eu
- Sustiprinti su dviračiais susijusią transporto statistiką.

Ši veikla turėtų teigiamai prisidėti prie dviračių judėjimo dalies didinimo ES miestuose, be jau vykdomos dviračių ir pėsčiųjų rėmimo veiklos:

- Tai skatina miestus priimti tvarius [mobilumo mieste planus](#) kurie turėtų būti skirta dviračiams ir ėjimui.

⁵⁷ Europos Komisija - https://ec.europa.eu/transport/themes/clean-transport-urban-transport/cycling_en

- Ji skatina keitimąsi geriausia judumo mieste patirtimi per ELTIS [miesto mobilumo portalą](#), kuris apima daugiau nei 550 atvejų tyrimų.
- Pagal kelių eismo saugumo politiką ji skirta pažeidžiamiesiems eismo dalyviams, pavyzdžiui, dviratininkams ir pėstiesiems. [Saugaus eismo svetainė](#) pateikia patarimų pėstiesiems, informaciją apie dviratininkų eismo taisykles, tyrimus, svarbiausius faktus ir skaičius bei nuorodas į konkrečius projektus, pvz. [Dviratis](#) ir [SAUGUMAS](#).
- Ji remia informuotumo didinimo kampaniją [Europos judumo savaitę](#) skatinant multimodalumą ir [Europos sporto savaitę](#), skatinti fizinį aktyvumą ir dalyvavimą sporte visais lygiais.
- [Mobilumo mieste ekspertų grupė](#) tvarko, palengvina valstybių narių ir Europos Komisijos keitimąsi informacija ir bendradarbiavimą judumo mieste klausimais.
- Ji teikia finansavimą, visų pirma per [Europos struktūrinius ir investicinius fondus](#), kurie remia dviračių infrastruktūros plėtros reikalavimus atitinkančiuose regionuose, [ES sveikata](#) ir „Erasmus+“ sporto programa remia veiksmus, skatinančius suvokimą apie fizinio aktyvumo ir sveikos gyvensenos svarbą, ir per [Horizontas 2020 Mokslinių tyrimų bendrąją programą](#) per [CIVITAS](#) iniciatyvą. [STEER \(transporto\) programą](#) „Pažangi energetika Europai“ suteikė 33,6 mln. EUR 21 Europos bandomajam projektui, susijusiam su važinėjimu dviračiais.
- Ji palaiko ryšius su pagrindiniais suinteresuotaisiais subjektais keisdamosi gerąja patirtimi ir parama. Konkretūs pavyzdžiai yra parama [Ciklų miestai](#) projektas, [ČEMPANAS](#) projektas, „CycleLogistics“ projektas, iniciatyva „Švarus oras“ [Europos dviračių sportas Miestai](#) kampanija, ir [VRUITS](#) projektas (ITS pažeidžiamiesiems eismo dalyviams).
- ES piliečių fizinio aktyvumo skatinimą aptaria visų ES valstybių narių atstovai [Aukšto lygio mitybos ir fizinio aktyvumo grupėje](#). Valstybės narės skatina vaikų fizinį aktyvumą [Veiksmų planas tęsiamas Vaikystės nutukimas](#). Suinteresuotos šalys (pvz., pramonė, vartotojų/sveikatos NVO ir sveikatos priežiūros specialistai) savanoriškai vykdo fizinės veiklos veiksmus [ES platforma įjungta Dieta, fizinis aktyvumas ir sveikata](#). Šių išipareigojimų galima rasti [Platforma duomenų bazėje](#).
- Komisija taip pat padeda ES nacionalinėms vyriausybėms įgyvendinti [Tarybos rekomendaciją dėl fizinio aktyvumo skatinimo visuose sektoriuose](#), ypač remiant stebėsenos sistemos sukūrimą ir sudarius valstybių narių atstovų ekspertų grupę, kuri palengvintų mokymąsi tarpusavyje ir nustatytų sėkmingus metodus. Ta grupė taip pat rengia rekomendacijas, kaip skatinti kūno kultūrą mokyklose [ES sporto planas sportui](#).

Slovakijos Respublikos Vyriausybė patvirtino dokumentą: Slovakijos Respublikos transporto plėtros strategija iki 2030 m., kuriame apibrėžta vizija, tikslai, prioritetai ir priemonės transporto plėtros srityje. Strategijos tikslai yra užtikrinti subalansuotą transporto paslaugų plėtrą ir sumažinti transporto poveikį aplinkai⁵⁸.

Paskelbtoje Baltojoje knygoje dėl transporto („Transportas 2050“) siūlomi plataus užmojo tikslai tiek keleiviams, tiek kroviniams vežti iki 2050 m⁵⁹.

⁵⁸ <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/doprava-3/strategia/strategicky-plan-rozvoja-dopravy-sr-do-roku-2030/strategicky-plan-rozvoja-dopravy-sr-do-roku-2030>

⁵⁹ <https://www.mindop.sk/uploads/media/8b106cbe8b4d41551899373962d980550d7fc50a.pdf>

Gabenant krovinius daugiau nei 300 km atstumu, kroviniame transporte naudokitės geležinkeliais arba vandens transportu - iki 2030 m., iš viso 30% krovinių vežimo ir iki 2050 m. daugiau nei 50%.

Pavyzdžiai, kaip organizacijos savo veikloje įgyvendina švarų transportą

Nuo 2015 m. sausio 1 d. galutinai įvesta su darbu susijusių išlaidų schema⁶⁰ (WKR), privaloma visiems Nyderlandų darbdaviams. Naudodamiesi EAS, darbdaviai gali leisti savo darbuotojams pasinaudoti pašalpomis ir išmokomis natūra, neapmokestintomis iki iš anksto nustatytos visos darbo užmokesčio sumos.

Švarių transporto priemonių direktyva⁶¹ viešųjų pirkimų konkursuose propaguoja švarius judumo sprendimus, stipriai padidindama mažos ir nulinės emisijos transporto priemonių paklausą ir tolesnį jų diegimą.

Naujoji direktyva apibrėžia „švarias transporto priemones“ ir nustato nacionalinius jų viešųjų pirkimų tikslus. Ji taikomas įvairioms viešųjų pirkimų priemonėms, įskaitant pirkimo, nuomos, nuomos ir atitinkamas paslaugų sutartis.

Kokios transporto priemonės yra susijusios?

Direktyva taikoma lengviesiems automobiliams, mikroautobusams, sunkvežimiams ir autobusams (išskyrus tolimojo susisiekimo autobusus), kai jie perkami per:

- **Pirkimo, nuomos, nuomos ar pirkimo išsimokėtinai sutartys** pagal ES viešųjų pirkimų taisyklių išpareigojimus (Dir. 2014/24/ES ir 2014/25/ES)
- **Viešųjų paslaugų sutartys** dėl keleivinio kelių transporto paslaugų teikimo (Reg. 1370/2007)
- **Paslaugų sutartys** viešojo kelių transporto paslaugoms, specialios paskirties keleivių vežimo kelių transportu paslaugoms, nereguliariam keleivių vežimui, šiukšlių surinkimo paslaugoms, pašto ir siuntų vežimui bei pristatymui. (Direktyvos I priedas).

Direktyva bus taikoma tik sutartims, kurių skyrimo procedūra prasideda po 2021 m. rugpjūčio 2 d. (Perkėlimo į nacionalinę teisę pabaigos data).

Kas yra „švari transporto priemonė“?

Persvarstytoje direktyvoje „švari transporto priemonė“ apibrėžiama taip:

- Švari lengvoji transporto priemonė - bet koks automobilis ar furgonas, atitinkantis šias išmetamųjų teršalų ribas:
 - iki 2025 m. gruodžio 31 d. - ne daugiau kaip 50 g/km CO₂ ir iki 80 proc realios važiavimo emisijos (RDE) ribos NO_x ir PN;

⁶⁰ https://www.nationalefietsprojecten.nl/pageid=1018/De_werkkostenregeling.html

⁶¹ https://ec.europa.eu/transport/themes/urban/clean-vehicles-directive_en

- nuo 2026 m. sausio 1 d. : - tik nulinės emisijos transporto priemonės.
- Švari sunkiasvorė transporto priemonė - bet koks sunkvežimis ar autobusas, kuriame naudojamas vienas iš šių alternatyvių degalų: vandenilis, elektra varomas akumuliatorius (įskaitant įkraunamus hibridus), gamtinės dujos (tiek SGD, tiek SGD, įskaitant biometaną), skystas biokuras, sintetinis ir parafinis kuras, SND.

Direktyvoje taip pat nustatyta atskira „išmetamųjų sunkiųjų transporto priemonių“, kaip švarių sunkiųjų transporto priemonių pogrupio, apibrėžtis.

Lengvųjų transporto priemonių (lengvųjų ir mikroautobusų) apibrėžimas atitinka atitinkamas naujausio CO2 nuostatas lengvųjų ir mikroautobusų išmetamųjų teršalų standartus (reglamentas 2019/631). Pirmuoju laikotarpiu, iki 2025 m., daugiausia dėmesio bus skiriama mažai išmetamoms transporto priemonėms, o antruoju-nuo 2026 m.

Sunkiasvorių transporto priemonių (sunkvežimių ir autobusų) apibrėžimas apima visas transporto priemones, naudojančias bet kurį alternatyvų kurą, išvardytą Alternatyvaus kuro infrastruktūros direktyvoje (Direktyva 2014/95); siekiant atspindėti savo našumą oro kokybės ir anglies dioksido išmetimo požiūriu, sunkiosios transporto priemonės be išmetamųjų teršalų yra apibrėžtos atskirai.

Nacionaliniai pirkimo tikslai švarios transporto priemonės

Nacionaliniai tikslai apibrėžiami kaip minimali švarių transporto priemonių dalis visuose viešuosiuose pirkimuose visoje valstybėje narėje. Tai reiškia, kad valstybės narės gali visiškai lanksčiai paskirstyti pastangas įvairioms perkančiosioms organizacijoms ir perkantiesiems subjektams. Kiekviena valstybė narė, pirkdama nulinės taršos autobusus, turi pasiekti bent pusę švarių autobusų pirkimo tikslo.

Direktyvoje tiesiogiai nenustatomi reikalavimai atskiriems konkursams ar atskiriems miestams ar valdžios institucijoms: valstybės narės gali nuspręsti nustatyti aukštesnius ir mažesnius tikslus skirtingoms institucijoms, jei bendras transporto priemonių skaičius per kiekvieną laikotarpį apima minimalią švarių transporto priemonių dalį, atitinkančią tikslus.

Stebėjimas ir ataskaitų teikimas

Kai perkančiosios organizacijos perka transporto priemones pirkimo, nuomos ar pirkimo išsimokėtinai sutartimis, kurioms taikoma ši direktyva, visos šios transporto priemonės įskaitomos į nacionalinį minimalų tikslą. Jei sudaromos viešųjų paslaugų sutartys arba sutartys dėl paslaugų pagal I priedą, skaičiuojamas tų paslaugų teikimui naudojamų transporto priemonių skaičius.

Stebėseną ir ataskaitų teikimą pirmiausia bus vykdomi per [Konkurso elektroninę duomenų bazę \(TED\)](#) sumažinti administracinę naštą.

Sutartys, patenkančios į direktyvos taikymo sritį, jau yra įrašytos į TED duomenų bazę, todėl šis metodas nesukurs papildomų ataskaitų teikimo reikalavimų.

Sudarant sutartį, atskiros perkančiosios organizacijos turėtų nurodyti, kiek transporto priemonių perkama, kiek iš jų yra švarios transporto priemonės ir kiek - netaršių transporto priemonių. Tai yra visa informacija, kuri paprastai jau yra žinoma ir dažnai taip pat pateikiama skelbime apie sutarties sudarymą.

Išimtys

Ši direktyva netaikoma šioms transporto priemonėms:

- Autobusai (M3 kategorijos transporto priemonės, išskyrus I ir A klases)
- Žemės ūkio ir miškininkystės transporto priemonės
- Dviejų ir trijų ratų transporto priemonės ir keturračiai (kat. L)
- Vikšrų klijimo transporto priemonės
- Mobiliosios mašinos

Į šią direktyvą įtrauktos šios transporto priemonės, tačiau valstybės narės, perkeldamos direktyvą į nacionalinę teisę, gali nuspręsti joms taikyti išimtį:

- Specialios transporto priemonės, skirtos naudoti ginkluotosioms tarnyboms, civilinei saugai, priešgaisrinėms tarnyboms ir policijos pajėgoms
- Specialios transporto priemonės, naudojamos statybvietėse, karjeruose, uostuose, oro uostuose
- Šarvuočiai, greitosios pagalbos automobiliai, katafalkai, neįgalųjų vežimėliams pritaikyti automobiliai, mobilūs kranai.

Transporto priemonių kategorijos, nepatenkančios į direktyvos taikymo sritį, paprastai turi specifinių techninių charakteristikų ir rinkos profilių, dėl kurių nepateisinama jų įtraukimas į direktyvą. Kita vertus, transporto priemonės, kurioms taikomos nacionalinės išimtys, paprastai yra transporto priemonės, priskiriamos direktyvoje nurodytoms kategorijoms, tačiau skirtos konkrečiam naudojimui (pvz., Policijai, pagalbos tarnyboms, ugniagesiams ...) ir yra specialiai suprojektuotos, pagamintos arba pritaikytas šiam tikslui.

Apžvalga

Direktyva numato peržiūrą 2027 m. tai turėtų būti naudojama nustatant naujus tikslus laikotarpiui po 2030 m. ir apsvarstant galimą tolesnį taikymo srities išplėtimą (pvz., dviratėms ir triratėms transporto priemonėms). Jei nebus nustatyti nauji tikslai, 2026–2030 m. Nustatyti tikslai ir toliau bus taikomi ateinančiais metais, iš eilės einančiais 5 metų laikotarpiais (2031–2035, 2036–2040 ir kt.).

Peržiūros sąlyga taip pat suteikia galimybę užtikrinti, kad „Švarių transporto priemonių“ direktyva ir toliau atitiktų požiūrį, kurio laikomasi atsižvelgiant į CO₂ emisijos standartus po 2030 m.

Aktualus teisės aktas

[Persvarstyta švarių transporto priemonių direktyva \(2019/1161\)](#)
[Direktyva dėl ekologiškų ir energiją taupančių kelių transporto priemonių skatinimo \(2009/33/EB\) Pranešimas dėl Direktyvos 2009/33/EB dėl švarios ir energijos skatinimo taikymo efektyvių kelių transporto priemonių](#)

Partnerystės: bendradarbiavimas su švietimo įstaigos vadovybe, vyriausybėmis/ ne vyriausybės organizacijomis

Dviračių naudojimas Nyderlanduose yra plačiai paplitęs⁶². 27% visų kelionių vyksta dviračiu. Ir kai kuriuose miestuose šis skaičius yra daug didesnis. Tačiau vis tiek galime padaryti daugiau, kad paskatintume žmones keliauti dviračiais. Juk daugiau nei pusė visų kelionių automobiliu yra mažesnės nei 7,5 kilometro. Daugumai žmonių tai būtų priimtinas dviračio atstumas. Populiarus elektroninis dviratis taip pat leidžia važiuoti dviračiu ilgesnius atstumus.

Važiokite greitkeliais

Jei daugiau žmonių pasirinktų važiuoti dviračiu į darbą ir atgal, piko valandomis sumažėtų eismo spūsčių. Dviračių naudojimo skatinimo galimybės dažniausiai sutelktos į atstumus iki 15 kilometrų. Dviračių greitkeliai yra esminė to dalis ne tik miestuose, bet ir tarp jų. Pastaraisiais metais centrinė valdžia skatino savivaldybių ir provincijų valdžią sukurti gerus regioninius dviračių takus. Šiuo metu naudojami arba statomi apie 25 dviračių greitkeliai.

Dviračių naudojimų skatinimas

Daugelis regionų skatina dviračių naudojimą per mobiliųjų telefonų programas. Pavyzdys yra [B raiteliai](#) projektas Brabanto provincijoje. „B-Riders“ yra keleiviai, kurie persėda iš automobilio į dviratį. Jie gauna finansinį atlygį už kiekvieną nuvažiuotą kilometrą piko metu. Patirtis parodė, kad dauguma žmonių ir toliau važinėja dviračiu net ir pasibaigus apdovanojimui.

Suteikiami dviračiai ir apmokami nuvažiuoti kilometrai darbdavių

Darbdaviams taip pat naudinga, kai darbuotojai važiuoja dviračiu į darbą. Darbuotojai, važinėjantys dviračiu, yra geresnės formos ir mažiau linkę neatvykti į darbą dėl ligos. Be to, įmonės gali sutaupyti automobilių stovėjimo išlaidų, kai į darbą važiuoja daugiau darbuotojų. Dėl šios priežasties vyriausybė skatina darbdavius suteikti dviratininkams geras sąlygas:

- Dviratininkų nuvažiuota kilometražo suma: darbdaviai gali dviratininkams mokėti (neapmokestinamą) iki 0,19 EUR kilometro lengvatą, tokią pat normą, taikomą darbuotojams, keliaujantiems į darbą automobiliu.
- Paprastesnės mokesčių taisyklės, taikomos naudojant įmonės dviratį asmeniniams tikslams: 2020 m. sausio 1 d. bus supaprastintos mokesčių taisyklės žmonėms, kurie įmonės dviratį naudoja asmeniniais tikslais. Kiekvienais metais šie darbuotojai prie apmokestinamųjų pajamų turės pridėti 7% rekomenduojamos mažmeninės dviračio kainos. Tai taikoma dviračiams, elektroniniams dviračiams ir greičio pedelėms, kurias moka darbdavys.

Veikla Slovakijoje

⁶² Nyderlandų vyriausybė - <https://www.government.nl/topics/bicycles/bicycle-policy-in-the-net> Netherlands

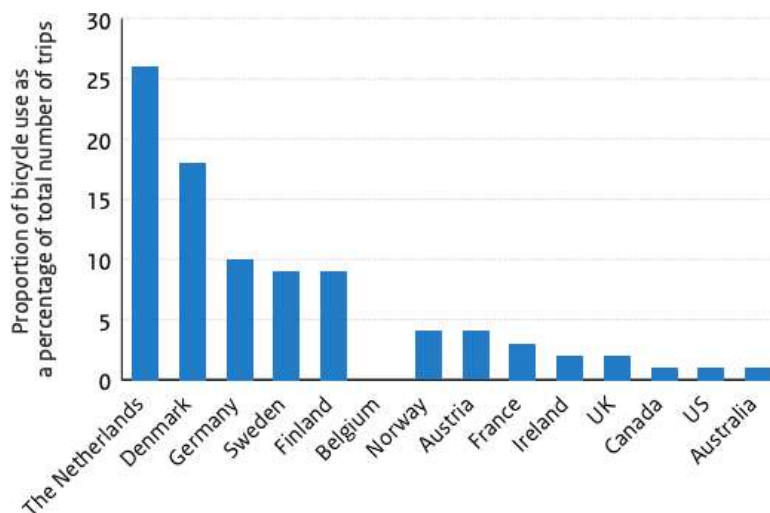
Neformalųjį aplinkosauginį švietimą ir mokymą apie energijos vartojimo efektyvumą ir ekologišką transportavimą Slovakijoje teikia Aplinkos ministerijos departamentinės organizacijos. Jos apima edukacinę veiklą naudojant interaktyvius elementus, įskaitant, pavyzdžiui, renginius svarbių aplinkosaugos dienų proga, diskusijas visų kategorijų mokykloms, renginius marginalizuotoms grupėms, parodas, ekskursijas, kino festivalius, profesines konferencijas, seminarus įvairioms tikslinėms grupėms, taip pat metodines dienas ir akredituotą suaugusiųjų tęstinį mokymą. Aplinkosauginį švietimą įgyvendina Aplinkosauginio švietimo centrai⁶³.

Andragogika ir praktika

Susiejimo su mokymo programa pavyzdžiai

Septintajame dešimtmetyje Olandijos⁶⁴ miestai vis labiau traukė vairuotojus, o automobilis buvo laikomas ateities transportu. Kad Amsterdamas taptų šių dienų dviračių nirvana, prireikė netoleruotinių vaikų eismo įvykių ir įnirtingo aktyvumo. „Stop de Kindermoord“ kampanijos dalyviai apsilanko Amsterdamo Atstovų rūmuose 1972 m., praėjus metams po to, kai per eismo įvykius žuvo daugiau nei 400 vaikų.

Nyderlanduose⁶⁵ yra daugiau dviračių nei žmonių ir jie sudaro beveik pusę visų kelionių tarp namų ir darbo Amsterdamo mieste. Nenuostabu, kad šalis išdidžiai vadina save „neprilygstama dviračių tauta numeris vienas“ pasaulyje.

5 pav. Dviračių tauta numeris vienas⁶⁶

Būdama palyginti plokščia šalis, be jokios abejonės, ji skatina žmones sėsti ant dviračio. Kaip ir dviračių takų bei eismo juostų, kurios dviračius atskiria nuo kito eismo, platybė. Tačiau yra mažai žinoma papildoma paskata olandams sėsti ant dviračio - mokesčių lengvatos.

⁶³ <https://www.enviportal.sk/clanok/strediska-environmentalne-vychovy-sazp-centra-objavovania-a-nachadzania-vztahu-k-prirode>

⁶⁴ <https://www.theguardian.com/cities/2015/may/05/amsterdam-bicycle-capital-world-transport-cycling-kindermoord>

⁶⁵ Nyderlandų vyriausybė - <https://www.government.nl/topics/bicycles/bicycle-policy-in-the-net-Netherlands>

⁶⁶ Nyderlandų vyriausybė - <https://www.government.nl/topics/bicycles/bicycle-policy-in-the-net-Netherlands>

Nyderlandai nėra vienintelė šalis, siūlanti finansines paskatas žmonėms išlipti iš automobilių ir vietoj iškastinio kuro naudoti pedalo jėgą.

Darbuotojai gali gauti nuolaidų dviračiams ir įrangai per darbdavį. Darbdavys perka dviratį ir išnuomoja jį darbuotojui per nustatytą laikotarpį - paprastai 12 mėnesių. Mėnesinės įmokos išskaičiuojamos iš bendrojo uždarbio, o tai reiškia, kad bazinio mokesčio mokėtojai sutaupo.

Panaši neapmokestinama dviračių pirkimo schema veikia Nyderlanduose ir Belgijoje, kur mokama [0,19 EUR už kilometrą](#).

Aplinkai nekenksmingo transporto ir energijos vartojimo efektyvumo samprata atsižvelgiant į darnaus vystymosi tikslus

SDG Nr. 7 Užtikrinti prieigą prieinamos, patikimos, tvarios ir modernios energijos visiems			
Veiklos aprašymas:		Skatinti naudoti aplinką tausojantį transportą ir energijos vartojimo efektyvumą	
Tikslas:		Išanalizuoti aplinką tausojantį transportą ir energijos vartojimo efektyvumą	
Tikslinė grupė: Suaugusiųjų pedagogai		Laikas veiklai: 45 min	Reikalingos medžiagos: Kompiuteris ir internetas
Veiklos įgyvendinimo žingsniai: • Pateikite aplinkai nekenksmingą transporto ir energijos vartojimo efektyvumo koncepciją bei politikos dokumentus • Išanalizuokite švaraus transporto rūšį • Aptarkite sunkumus, kurie neleidžia naudotis aplinkai draugišku transportu ir energijos vartojimo efektyvumu • Pasiūlymai įvairioms suinteresuotosioms šalims nacionaliniu lygmeniu • Santrauka ir veiksmai individualiu, organizaciniu, nacionaliniu lygmeniu			
Patarimai instruktoriams/ instruktorėms:		• Suteikti informacijos, kad būtų galima nuodugniau išanalizuoti ir aptarti galimus veiksmus, kaip naudoti aplinką tausojantį transportą ir energijos vartojimo efektyvumą • Naudoti reguliavimo dokumentus ir politikos gaires bei rekomendacijas • Norėdami rasti naujų pasiūlymų, priklausomai nuo kiekvienos šalies, institucijos situacijos • Norėdami naudoti skaitmeninę, vaizdinę medžiagą	

Rekomendacijos, kaip suaugusiųjų švietėjas turėtų šviesti ir paremti suaugusiuosius iš įvairių organizacijų

Kiekviena Europos šalis ir Europos Komisija turi strateginius dokumentus ir gaires, kaip įgyvendinti ekologišką transportą ir energijos vartojimo efektyvumą. Bet kaip panaudoti

kasdienio gyvenimo veiksmus, orientuotus į švarias transporto priemones ir energijos taupymą, priklauso nuo suaugusiųjų pedagogų. Kaip suaugusiųjų švietėjas galėtų motyvuoti aplinką tausojantį transportą ir energijos vartojimo efektyvumą?

Visų pirma, suaugusiųjų švietėjas turi pasidalyti žiniomis apie tai, tikėti, kad kiekvieno žmogaus veiksmai yra svarbūs, ir parodyti pavyzdžius iš savo patirties. Suaugusiųjų pedagogai turėtų būti motyvuoti kiekvienoje organizacijoje siekti darnaus vystymosi tikslų ir sukurti organizacinę strategiją, kaip sekti individualius, organizacijos lygmens tvarius pokyčius. Suaugusiųjų švietėjai turėtų tapti pagrindiniu visuomenės pokyčių agentu.

Tvarus, įtraukiantis EKONOMINIS AUGIMAS

8 tikslas - Skatinti įtraukų ir tvarų ekonomikos augimą, užimtumą ir padorų darbą visiems.

Svarba. Tvarus ir įtraukus ekonomikos augimas gali paskatinti pažangą, sukurti tinkamas darbo vietas visiems ir pagerinti gyvenimo lygį.

Filosofija

Sąvokos tvaraus, integracinio ekonomikos augimo ir apimties apibrėžimas

Visa visuomenė gauna naudos, kai daugiau žmonių yra produktyvūs ir prisideda prie savo šalies augimo. Produktyvus užimtumas ir „padorus darbas“ yra pagrindiniai elementai siekiant sąžiningos globalizacijos ir skurdo mažinimo. Be to, nedarbas gali sukelti neramumų ir sutrikdyti taiką, jei jis nebus sprendžiamas. Padorus darbas reiškia galimybes kiekvienam gauti produktyvų darbą, užtikrinantį teisingas pajamas, saugumą darbo vietoje ir socialinę šeimų apsaugą, geresnes asmeninio tobulėjimo ir socialinės integracijos perspektyvas. Taip pat svarbu, kad visoms moterims ir vyrams būtų suteiktos vienodos galimybės darbo vietoje. Nuolatinis tinkamų darbo galimybių trūkumas, nepakankamos investicijos ir nepakankamas vartojimas lemia pagrindinės socialinės sutarties, kuria grindžiama demokratinė visuomenė, pablogėjimą: visi turi dalintis pažanga.

Tikslas 8.3 yra potencialiai transformuojantis, nes jame pabrėžiamas padorus darbas ir verslumas, kūrybiškumas ir naujovės bei ekonomikos formalizavimas. Kitame skyriuje aptariamas padorus darbas, tačiau verslumo, kūrybiškumo ir naujovių sritys buvo atidėtos, nes jas reikėtų išsamiau išnagrinėti šalies lygiu, o tai čia neįmanoma⁶⁷.

Tvarus ir įtraukus ekonomikos augimas gali paskatinti pažangą, sukurti tinkamas darbo vietas visiems ir pagerinti gyvenimo lygį⁶⁸. COVID-19 sukėlė pavojų pasaulio ekonomikai. Tarptautinis valiutos fondas (TVF) tikisi, kad pasaulinė recesija nebus tokia kaip 2009 metais. Didėjant darbo vietų praradimui, Tarptautinė darbo organizacija apskaičiavo, kad beveik pusė pasaulio darbo jėgos yra pavojuje prarasti pragyvenimo šaltinį.

Netgi iki COVID-19 protrūkio, viena iš penkių šalių, kuriose milijardai skurdžiai gyvenančių žmonių, 2020 metais greičiausiai pastebės, kad pajamos vienam gyventojui stagnuoja arba mažėja. Ekonominis ir finansinis sukrėtimas, susijęs su COVID-19, pvz., pramonės gamybos sutrikimai, mažėjančios žaliavų kainos, finansų rinkos nepastovumas ir didėjantis nesaugumas, stabdo ir taip niūrų ekonomikos augimą ir padidina kitų veiksmų riziką.

⁶⁷ Pasaulio užimtumo ir socialinės perspektyvos - tendencijos 2019 m https://www.ilo.org/global/research/global-report/weso/2019/WCMS_670542/lang-lt/index.htm

⁶⁸ <https://www.un.org/sustainabledevelopment/economic-growth/>

Visuomeninis, ekonominis ir ekologinis tvaraus, integracinio ekonomikos augimo koncepcijos aspektas

Tvarus integracinis ekonomikos augimas apima tris skirtingas savybes - efektyvumą, teisingumą ir tvarumą - vienoje sistemoje. Įtraukiančio augimo sąvoka paprastai reiškia nuosavybę su augimu arba plačiai pasidalijamą gerovę, kylančią dėl ekonomikos augimo. Vystymosi procese integracinio augimo koncepcija pastaraisiais metais tapo plačiai paplitusi, nes ji išplėtė diskursą ne tik dėl didelio skurdo. Aplinkos tvarumo sąvoka paprastai reiškia atsinaujinančių išteklių derliaus nuėmimo, taršos sukūrimo ir neatsinaujinančių išteklių išsekimo tempą, kurį galima tęsti neribotą laiką.

Pagrindiniai tvaraus ir integracinio ekonomikos augimo koncepcijos elementai

Žinios ir supratimas	Įgūdžiai	Vertybės ir nuostatos
Žinoti apie tvarų ekonomikos augimą, užimtumą ir padorų darbą visiems	Naudoti finansinio raštingumo įgūdžius	Išplėtotas našumas, didesnis aplinkos išteklių naudojimo efektyvumas

Politika

Reguliavimo dokumentai

Socialinis dialogas jau seniai naudojamas kaip darbo valdymo priemonė, siekiant užtikrinti tvarų ekonomikos augimą, socialinį teisingumą ir aukšto pasitikėjimo darbo santykius, kurie yra ne tik vertingi, bet ir gali pagerinti verslo rezultatus ir padidinti darbuotojų dalį didėjančiam pelningumui. Darbo ateitis suteikia daug galimybių ir iššūkių, kuriems reikia bendrų sprendimų, pasiektų per socialinį dialogą⁶⁹.

Darnaus vystymosi 8 tikslą sudaro 12 mažesnių tikslų, kurių kiekvienas turi vieną ar daugiau susijusių rodiklių. Tikslai dažniausiai yra kokybiniai, pvz., „[Pasiekti] ekonominį augimą vienam gyventojui pagal nacionalines aplinkybes“ arba „[skatinti į vystymąsi orientuotą politiką, kuri remia gamybinę veiklą“. Tačiau kai kurie tikslai turi konkrečių išmatuojamų tikslų, pavyzdžiui, pasiekti „bent 7 proc. Bendrojo vidaus produkto augimą mažiausiai išsivysčiusiose šalyse per metus“, „panaikinti priverstinį darbą, nutraukti šiuolaikinę vergovę ir prekybą žmonėmis“, panaikinti visų formų vaikų darbą iki 2025 metų. Dėl šio apčiuopiamų ir nematerialių tikslų derinio analitiniu požiūriu gana sunku pateikti įrodymų apie pažangą siekiant 8 SDG. Tačiau pagrindinė prielaida yra yra tai, kad nuolatinis ekonomikos augimas vienam gyventojui kartu su padoriu darbu lemia integracinį augimą. Reikėtų derinti politikos kryptis, kuriomis skatinamas augimas ir produktyvumas (8.1–8.4, 8.10 tikslai), užimtumas ir padorus darbas (8.5, 8.6, 8.9) ir pagrindinės darbo teisės (8.7, 8.8), todėl šalys turi jas priimti,

⁶⁹ https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_744465/lang--en/index.htm

kad sukurtų tvaraus, integracinio ir tvaraus vystymosi sistemą.

Visų pirma 8-ajame vystymosi uždavinyje numatoma pasiekti „aukštesnį ekonominio produktyvumo lygį įvairinant, tobulinant technologijas ir diegiant naujoves“. Be to, tvarus augimas priklauso nuo vidaus finansų institucijų gebėjimo skatinti finansinę įtrauktį ir nuo to, kad besivystančioms šalims, ypač mažiausiai išsivysčiusioms šalims, bus teikiama parama prekybai. Tuo pačiu metu ekonomikos augimo nereikėtų siekti kitų TVT sąskaita. Tai reiškia, kad reikia priimti pažangesnį ekonomikos augimo modelį - tokį, kuris būtų grindžiamas visuotiniu išteklių vartojimo ir gamybos efektyvumo didinimu ir ekonomikos augimo atsiejimu nuo aplinkos blogėjimo.

Kad 8 -asis TVT būtų visiškai įgyvendintas, būtina, kad greitesnis augimas kartu su visomis moterimis ir vyrams, įskaitant jaunimą ir neįgaliuosius, sudarytų tinkamas darbo galimybes. Tai apima vienodo darbo užmokesčio už vienodos vertės darbą užtikrinimą, darbo teisių apsaugą, darbo aplinkos saugumą ir priverstinio darbo, vergovės ir vaikų darbo panaikinimą. Taip pat svarbu sukurti tinkamas darbo galimybes visose užimtumo srityse, skatinti verslumą ir įteisinti labai mažas, mažas ir vidutines įmones⁷⁰.

Slovakijoje pagrindinis ekonomikos plėtros dokumentas yra „Slovakijos Respublikos ekonominės politikos strategija iki 2030 m“⁷¹. Slovakijos Respublikos Ūkio ministerijos dokumente siekiama užfiksuoti Slovakijos Respublikos poziciją pasaulinėse rinkose, makroekonominėje raidoje, Slovakijos ekonomikos sektorinės struktūros raidoje ir viešųjų finansų srityje.

Pavyzdžiai, kaip skirtingos suaugusiųjų švietimo organizacijos įgyvendina SDG 8 savo veikloje

Siekiant darnaus vystymosi 8 tikslo, reikia gerinti esminių ekonominių kintamųjų, t. y. tvaraus ekonomikos augimo vienam gyventojui ir produktyvumo, rodiklius (8.1, 8.2 tikslai). Mažiausiai išsivysčiusioms šalims buvo nustatytas papildomas tikslas pasiekti bent 7 procentų BVP augimą per metus, kad būtų panaikintas atotrūkis nuo kitų šalių gyvenimo lygio atžvilgiu. Be to, visose šalyse našumo didinimas skirtas skatinti „įvairinimas, technologijų atnaujinimas ir naujovės“. Su šiuo dėmesiu tam tikrai augimo formai susijęs tikėjimasis, kad jis turėtų būti paremtas „į vystymąsi orientuota politika, palaikančia gamybinę veiklą“ (8.3 tikslas), ir reikalauti pertvarkyti ekonominius modelius, kad būtų skatinamas įforminimas, verslumas ir prieiga prie Finansinės paslaugos. Aplinkos išteklių naudojimo efektyvumo poreikis nustatomas tiek vartojimo, tiek gamybos atžvilgiu (8.4 tikslas). Galiausiai, norint skatinti įtrauktį, būtina pagerinti prieigą prie finansinių paslaugų (8.10 tikslas). Taigi, kaip pasauliui sekėsi siekti šių tikslų? Kokias išvadas galime padaryti remdamiesi turimais duomenimis⁷²?

⁷⁰ Pasaulio užimtumo ir socialinės perspektyvos - tendencijos 2019 m https://www.ilo.org/global/research/global-report/weso/2019/WCMS_670542/lang-lt/index.htm

⁷¹ <https://www.economy.gov.sk/uploads/files/wRKb2ncO.pdf>

⁷² Pasaulio užimtumo ir socialinės perspektyvos - tendencijos 2019 m https://www.ilo.org/global/research/global-report/weso/2019/WCMS_670542/lang-lt/index.htm

Švietimo strategija siekiant tvaraus ir integracinio ekonomikos augimo Slovakijoje yra susieti švietimo sistemą su darbo rinkos poreikiais ir padidinti darbdavių dalyvavimą kuriant ir naujovinančią švietimo turinį bei remti švietimo teikėjų ir darbdavių partnerystės kūrimą. Už tokių švietimo galimybių sukūrimą yra atsakinga Slovakijos Respublikos darbo, socialinių reikalų ir šeimos ministerija⁷³.

Pedagogika ir praktika

Susiejimo su mokymo programa pavyzdžiai

Žinodami socialinius statistinius duomenis apie tikslines grupes (jaunas moteris, neįgalius asmenis, jaunimą, migrantus), kurios dažnai neįtraukiamos į darbo rinką, galėtume pabrėžti svarbą ugdamas finansines kompetencijas.

Šiai grupei yra svarbūs du SDG 8 tikslai. Pirmasis yra 8.5 tikslas, kuriame šalis raginama „siekti visiškai ir produktyvaus užimtumo ir padoraus darbo visoms moterims ir vyrams, įskaitant jaunimą ir neįgaliuosius, ir vienodą atlyginimą už vienodos vertės darbą“. Antrasis yra 8.6 tikslas, kuriame numatoma gerokai sumažinti nedirbančių, besimokančių jaunuolių (NEET) dalį.

Tikslas 8.5 atsižvelgia į esamą darbo rinkos nelygybę, pabrėždamas būtinybę pasiekti visišką visų amžiaus grupių moterų ir vyrų, įskaitant neįgaliuosius, užimtumą. Finansinė įtrauktis ir finansinis švietimas visiškai atitinka EBPO programos rekomendacijas. Tikslinė finansinė įtrauktis ir finansinio švietimo politika padeda užpildyti įtraukties spragas, nukreipdama paramą ten, kur jos labiausiai reikia, taip prisidedant prie integracinio augimo ir tvaresnės visuomenės visame pasaulyje.

Finansų plėtra raštingumas suaugusiųjų švietime yra svarbus sprendžiant mažo suaugusiųjų finansinio raštingumo problemą, suvokiant, kad finansinis raštingumas reikalingas kiekvienai kasdieniui veiklai. Reikia šviečiant keisti jų mąstyseną, suteikiant jiems metodų ir raktų, kaip ugdyti finansinį raštingumą, skaičiavimą, skaitmeninius įgūdžius ir juos naudoti kasdieniame gyvenime.

Ypatingos pastangos turėtų būti įtraukti į suaugusiųjų švietėjus visuose proceso etapuose, įtikinti juos finansinio raštingumo svarba suaugusiems ir jiems patiems, taip pat suteikti jiems reikiamus išteklius ir mokymus, kad jie jaustųsi užtikrintai mokydami finansinio raštingumo klasėse.

Poreikis gerinti įvairaus amžiaus žmonių, ypač suaugusiųjų, finansinį raštingumą yra ypač svarbus šiais laikais, kai SARS-COVID-19 ne tik keičia mūsų kasdienybę, bet ir verčia mus priimti svarbius finansinius sprendimus, kartais drastiškus. Sunku numatyti tikrąsias dabartinės ekonominės krizės pasekmes, tačiau tai neišvengiamai paveiks kiekvieną mūsų finansiškai, privers permąstyti savo finansinio elgesio strategiją. Ne visiems mums užtenka

⁷³ https://www.partnerskadohoda.gov.sk/data/files/1187_metodologicka-prirucka-pre-hodnotenie-synergickych-efektov-v-kontexte-strategie-europa-2020.pdf

žinių, kaip tinkamai valdyti savo finansus krizės atveju, o suaugusiųjų švietėjams taip pat trūksta šiuolaikinio mokymo turinio, atitinkančio šiandienos realijas.

Finansinis raštingumas gali prisidėti prie pasaulio ekonomikos augimo ir tvaraus vystymosi gerinant finansinę įtrauktį ir gerovės rezultatus. Geresnis finansinio raštingumo lygis visame pasaulyje taip pat gali padėti įveikti likusias socialines ir ekonomines spragas ir nelygybę įvairiose šalyse ir jų viduje, taip sukurdamas visiems įtraukesnę visuomenę.

Finansinio švietimo politika gali padėti pasiekti platesnių ekonominių ir socialinių rezultatų stiprinant vartotojų atsparumą dideliems finansiniams sukrėtimams.

Visame pasaulyje padaryta didelė pažanga finansinio švietimo srityje, tačiau laukia dar daug iššūkių įskaitant finansų skaitmeninimą, tikslinančias intervencijas, skirtas pasiekti pažeidžiamas auditorijas, ir demografinių pokyčių padarinių šalinimą⁷⁴.

Tvaraus, integracinio ekonomikos augimo koncepcija, atsižvelgiant į darnaus vystymosi tikslus

TVT Nr. 8 - Skatinti įtraukų ir tvarų ekonomikos augimą, užimtumą ir padorų darbą visiems		
Veiklos aprašymas:	- Analizuokite ir diskutuokite. - Suaugusiųjų pedagogai turėtų išanalizuoti siūlomus dokumentus, svetaines, kad galėtų diskutuoti Suaugusiųjų pedagogai turėtų turėti finansinio raštingumo įgūdžių, kad galėtų konsultuoti besimokančiuosius	
Tikslas:	Aptarti, kaip paskatinti padorų darbą visiems	
Tikslinė grupė: Suaugusiųjų pedagogai	Laikas veiklai: 90 min	Reikalingos medžiagos: Kompiuteris, internetas, popierius, rašikliai
Veiklos įgyvendinimo žingsniai: - Analizuokite pagrindines teises ir apsaugą, finansinį raštingumą ir švietimą - Aptarkite, kaip paskatinti padorų darbą visiems		
Patarimai instruktoriams/instruktoriams:	Suaugusiųjų pedagogas, priklausomai nuo temos krypties, galėtų naudoti įvairias medžiagas, skatinančias analizuoti pasirinktą temą. Suaugusiųjų pedagogams rekomenduojame rinkti papildomą informaciją: - EBPO informacija https://www.oecd.org/ Tarptautinė darbo organizacija JT plėtros programa Tvarios finansų sistemos kūrimo tyrimas: politikaNaujos ekologiškos ekonomikos JT pasaulinis susitarimas Ekonomiškas Azijos ir Ramiojo vandenyno socialinė komisijaEkonominis ir Vakarų Azijos socialinė komisija	

⁷⁴ 5-asis OECD-GFLEC pasaulinės politikos tyrimų simpoziumas, skirtas finansiniam raštingumui tobulinti

• Afrikos ekonominė ir socialinė komisija• Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komisija• Lotynų Amerikos ir Karibų jūros ekonomikos ir socialinė komisija• TVF - Pasaulio ekonomikos perspektyvos• JT kapitalo plėtros fondas• Azijos plėtros bankas

Rekomendacijos, kaip suaugusiųjų švietėjas turėtų šviesti ir paremti suaugusiuosius iš įvairių organizacijų

Suaugusiųjų švietėjai turi sutelkti dėmesį į pagrindinių suaugusiųjų finansinio raštingumo įgūdžių ugdymą ir verslumo skatinimą. Taip pat turėtų būti sutelktas dėmesys įtraukiam ir tvariam ekonomikos augimui, užimtumui ir padoriam darbui visiems⁷⁵ „Ateities darbai⁷⁶“.

⁷⁵ Tarptautinė darbo organizacija https://www.ilo.org/global/topics/dw4sd/theme-by-sdg-targets/WCMS_556964/lang--en/index.htm

⁷⁶ Tarptautinė darbo organizacija <https://www.ilo.org/global/topics/dw4sd/themes/fow/lang--en/index.htm>

Suaugusiųjų ugdytojų įgūdžiai vadovauti sveikesniam gyvenimui

Filosofija

Sveikos gyvensenos sąvokos apibrėžimas ir apimtis

Tvarus gyvenimas yra suprantamas kaip gyvenimo būdas, kuriuo bandoma sumažinti individo ar visuomenės naudojimąsi Žemės gamtos ištekliais ir asmeniniais ištekliais⁷⁷. Pasak Winter M., darnaus gyvenimo praktikai dažnai bando sumažinti savo anglies pėdsaką, keisdami transporto būdus, energijos vartojimą ir mitybą⁷⁸.

Visiškai sveikas žmogus jaučiasi tik tuo atveju, jei jo fizinė sveikata ne tik gera, bet ir laimingas bei patenkintas - gera psichinė sveikata ir geri santykiai su šeima bei draugais - gera socialinė sveikata.

„Izglitības Inovāciju Parneses Centrs“ atliktas tyrimas rodo, kad Latvijoje 32,8% suaugusiųjų patiria stresą darbe⁷⁹. Streso priežastys yra skirtingos: rizika prarasti darbą / pasikeisti, įgyti naujų pareigų darbe, griežti / trumpi terminai ir pan. Tyrimo rezultatai rodo, kad 20% respondentų emocinio atsparumo lygis taip pat yra žemas. Tačiau 40% suaugusiųjų mano, kad juos supa palaikantys žmonės, kurie padėtų jiems sunkiose situacijose, o 36,1% nebijo kreiptis pagalbos.

Skatinant psichinę sveikatą svarbu pozityvios paieškos bet kurioje kasdienėje situacijoje, atvirumas naujoms idėjoms ir pokyčiams, pakankamas poilsis, savigarba, emocijų pripažinimas ir išraiška.

Svarbiausi sveikos gyvensenos veiksniai yra šie:

- **dienos režimas** - pakankamai miego, subalansuoto darbo ir poilsio laiko,
- **Asmeninė higiena** - rūpintis savo sveikata ir švara,
- **fizinė veikla** - pakankamas kasdienės sporto veiklos kiekis,
- **valgymo įpročiai** - subalansuota ir sveika mityba, reikiamas vandens kiekis;
- **išsižadėjimas** žalingų įpročių,
- **tarpusavio santykiai** - palaikyti gerus santykius su šeimos nariais ir draugais;
- **teigiamos mintys**.

Norint propaguoti sveiką gyvenimo būdą, reikia gerai apgalvotos dietos, reguliaraus fizinio aktyvumo ir įvairių kitų sveikos gyvensenos pokyčių, kad žmogus taptų stipresnis, energingesnis ir saugesnis.

⁷⁷ Ainoa, J., Kaskela, A., Lahti, L., Saarikoski, N., Sivunen, A., Storgårds, J., & Zhang, H. Gyvenimo ateitis. Neuvo, Y., & Ylönen, S. (red.). Bit bang spinduliai į ateitį. Helsinkio technologijos universitetas (TKK), MIDE, Helsinki University Print, Helsinki, Suomija, 2009. 174–204 p.

⁷⁸ Winter, M. Tvarus gyvenimas: namams, kaimynystei ir bendruomenei. Pirmas leidimas. Leidykla „Westsong“, 2007 m. 164 psl.

⁷⁹ <http://www.iipc.lv/surv/index.php/376678/lang-en>

Taigi sveikam gyvenimo būdui išlaikyti nereikia daug, nes svarbiausia - įvesti kasdienius sveikus įpročius. Pavyzdžiui:

- Valgyt sveikai!
- Užsiimt fizine veikla!
- Mesti rūkyti ir kitus žalingus įpročius!
- Mąstyt pozityviai!

Sveika mityba yra subalansuota ir įvairi mityba, į kurią įeina šviežias ir natūralus maistas, t.y. daug vaisių ir daržovių, maisto produktų, kuriuose yra vitaminų ir mineralų, taip pat mitybos įpročiai ir elgesys, kurie padeda gerinti ir išlaikyti tiek fizinę, tiek psichologinę sveikatą.

Siekdamos užtikrinti sveiką gyvenimo būdą, Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) rekomenduoja valgyti daug vaisių ir daržovių, mažinti riebalų, cukraus ir druskos vartojimą bei sportuoti. Remdamiesi ūgio ir svorio proporcijomis, žmonės gali patikrinti savo kūno masės indeksą (KMI), ar jie neturi antsvorio. PSO siūlo daugybę leidinių, skirtų propaguoti ir remti sveiką gyvenimo būdą. Pasaulio sveikatos organizacija siūlo 12 sveikos mitybos žingsnių⁸⁰:

- Valgykite įvairius maistingus produktus, daugiausia augaliniu, o ne iš gyvūninės kilmės;
- Kelis kartus per dieną valgykite duoną, nesmulkintus grūdus, makaronus, ryžius ar bulves;
- Kelis kartus per dieną valgykite įvairių daržovių ir vaisių, geriausia šviežių ir vietinių (ne mažiau kaip 400 g per dieną);
- Išlaikykite kūno svorį tarp rekomenduojamų ribų (KMI 18,5–25), vartodami vidutinio stiprumo fizinį aktyvumą, pageidautina kasdien;
- Kontroliuokite riebalų suvartojimą (ne daugiau kaip 30% dienos energijos) ir daugumą sočiųjų riebalų pakeiskite nesočiais riebalais;
- Riebią mėsą ir mėsos produktus pakeiskite pupelėmis, ankštiniais augalais, lęšiais, žuvimi, paukštiena ar liesa mėsa;
- Naudokite pieną ir pieno produktus (kefyrą, rūgpienį, jogurtą ir sūrį), kuriuose yra mažai riebalų ir druskos;
- Pasirinkite maisto produktus, kuriuose yra mažai cukraus, ir saikingai valgykite „nemokamą cukrų“, apribodami saldžių gėrimų ir saldumynų dažnumą;
- Pasirinkite mažai druskos dietą. Bendras druskos suvartojimas neturėtų būti didesnis kaip vienas arbatinis šaukštelis (5 g) per dieną, įskaitant druską duonoje ir perdirbtuose, sūdytuose ir konservuotuose maisto produktuose. (Druskos jodinimas turėtų būti universalus, kai jodo trūkumas yra problema);
- PSO nenustato konkrečių alkoholio vartojimo ribų, nes įrodymai rodo, kad idealus sprendimas sveikatai yra negerti, todėl mažiau yra geriau;
- Paruoškite maistą saugiai ir higieniškai. Garinkite, kepkite, virkite mikrobangų krosnelėje, kad sumažintumėte riebalų kiekį;
- Skatinkite išskirtinį maitinimą krūtimi iki 6 mėnesių ir nuo maždaug 6 mėnesių amžiaus įveskite saugų ir tinkamą papildomą maistą. Skatinti tęsti žindymą per pirmuosius 2 gyvenimo metus.

Reikėtų pažymėti, kad KMI apskaičiuojamas pagal žmogaus svorį kilogramais, padalytą iš ūgio (kvadratu) centimetrais. Rekomenduojami lygiai yra pritaikyti pagal pasaulinę PSO rekomendaciją 18,5–24,9.

⁸⁰ <https://www.euro.who.int/en/health-topics/disease-prevention/nutrition/a-healthy-lifestyle>

Renkantis sveiką mitybą, pagrindinę vietą rekomenduojama įtraukti į angliavandenių (javų, daržovių, vaisių) meniu, kurie organizmą aprūpina daugiausia energija, mineralais ir vitaminais. Rekomenduojama rinktis vietinius ir sezoninius vaisius bei daržoves. Baltymai (pieno produktai, kiaušiniai, mėsa, žuvis) yra pagrindinės įvairių ląstelių ir audinių statybinės medžiagos, o riebalai (aliejus, sviestas) reikalingi riebaluose tirpių vitaminų (A, D, E, K) įsisavinimui. Dietoje rekomenduojama apriboti druskos, cukraus ir jų turinčių produktų kiekį, taip pat per dieną suvartoti nuo 1,5 iki 2 litrų vandens.

Geriausi žalumynai ir prieskoniai smegenims: ciberžolė, šalavijas, vasabis, česnakai. Vertingiausi vaisiai ir daržovės smegenims:

- daržovės (svogūnai, pomidorai, paprikos, burokėliai, avokadai, brokoliai, Briuselio kopūstai, kopūstai, žiediniai kopūstai),
- lapiniai žalumynai (salotos, garstyčios, špinatai, ropės, jūros dumbliai),
- ankštiniai augalai (žirniai, juodosios pupelės, raibosios pupelės, baltosios pupelės, raudonosios pupelės, sojos pupelės, žemės riešutai),
- uogos (mėlynės, gervuogės, avietės, braškės, spanguolės),
- vaisiai (obuoliai, bananai, vyšnios, persimonai, granatai, vynuogės, kiviai, apelsinai, greipfrutai, citrinos, laimė, mandarinai).

Fizinė veikla. Reguliarus ir vidutinis fizinis aktyvumas stiprina žmogaus organizmą, suteikia kūnui jėgų. Savo ruožtu sėdimas gyvenimo būdas prisideda prie kelių ligų, įskaitant nutukimą ir širdies ligas, vystymosi. Sėdimas gyvenimo būdas sukelia raumenų atrofiją, blogina laikyseną, sveikatą, skatina širdies ir kvėpavimo takų ligas. Štai kodėl aktyvus gyvenimo būdas yra svarbus. Pratimai yra veiksmingas būdas išlaikyti savo sveikatą, nes suteikia energijos, gerina raumenų jėgą ir ištvermę. Fizinis aktyvumas taip pat teigiamai veikia mąstymo ir reagavimo greitį, atmintį, naujų ląstelių gebėjimą formuotis ir augti, geresnius sprendimus ir gebėjimą susikaupti.

Miegoti. Miegas yra kūno ir psichikos būseną, kurios metu prarandamas sąmoningas kontaktas su išoriniu pasauliu. Miego metu organizme vyksta įvairūs fiziologiniai procesai. Svarbiausia, kad miegant kūne atstatomos ir kaupiamos ląstelių energijos ir funkcinės atsargos. Be to, miegas užtikrina centrinės nervų sistemos pusiausvyrą ir stabilumą. Todėl norint išlaikyti gerą sveikatą ir darbingumą būtina pakankama miego trukmė. Miegant smegenų ląstelės atstatomos, patirtis perdaroma į prisiminimus, prisiminimai įtvirtinami ir perkeliama ten, kur jie greičiau pasiekiami, išleidžiami sveikatą skatinantys augimo hormonai, padidėja ryšys tarp nervų ląstelių, padidėja smegenų „plastiškumas“ ir priimami sprendimai, pagerėja įgūdžiai, reakcijos dažnis, rankų ir akių koordinacija.

Visuomeninis, ekonominis ir ekologinis sveikos gyvensenos sampratos aspektas

Matmenų charakteristikos	Priemonės vedantis į sveikesnį gyvenimą
Aplinkos dimensija tvarumas reiškia, kad gyvename pagal savo gamtos išteklius. Gyventi tikroje	1) Pagal <u>Pasaulio sveikatos organizacijos</u> išorės, Kasmet miršta 13 milijonų žmonių ir beveik ketvirtadalis visų ligų pasaulyje, įskaitant 33 proc. Vaikų iki penkerių metų ligų, atsiranda dėl aplinkos priežasčių

aplinkos tvarumo požiūriu, turime užtikrinti, kad tvariai sunaudosime savo gamtos išteklius, tokius kaip medžiagos, energetinis kuras, žemė, vanduo ir t.t. Kai kurie ištekliai yra gausesni nei kiti, todėl turime atsižvelgti į medžiagų trūkumą, žalą aplinkai dėl šių medžiagų gavybos, laikytis žiedinės ekonomikos principų. Turime siekti nulinio anglies dioksido grynojo kiekio ir tada žengti toliau, kad galiausiai pasiektume teigiamų klimato pokyčių	kurių būtų galima išvengti arba užkirsti kelią. Jei pasirūpinsite aplinka, padėsite apsaugoti save ir kitus nuo <u>klimato poveikio sveikatai</u>. Sveikatos problemas, tokias kaip astma, lėtinė obstrukcinė plaučių liga (LOPL), širdies ir kraujagyslių ligos ir insultas, gali apsunkinti nesveika aplinka. Štai keletas veiksmų, kurių galite imtis norėdami gyventi protingai. 2) Valgykite pagal maisto grandinės rekomendacijas. Vadinas, valgyti daugiausia vaisių, daržovių, grūdų ir pupelių. 3) Pasirinkite sezoninius ir ekologiškus maisto produktus. 4) Tvarios dietos yra tos dietos, kurios daro mažą poveikį aplinkai ir prisideda prie maisto ir mitybos saugumo bei sveiko gyvenimo dabartinėms ir ateities kartoms. Tvari dieta yra biologinę įvairovę ir ekosistemas sauganti ir ją gerbianti, kultūriškai priimtina, prieinama, ekonomiškai teisinga ir prieinama kaina; tinkama mityba, saugi ir sveika; optimizuojant gamtos ir žmogiškuosius išteklius⁸¹. 5) Įsigykite ekologiškų produktų⁸², kurių sudėtyje yra 30% ar daugiau perdirbto turinio, pagaminto iš biologiškai pagrįsto turinio, kuris yra tinkamesnis aplinkai, efektyvus energijos vartojimui ir (arba) vandens taupymui, jo gyvavimo ciklo išlaidos yra minimalios, o toksinių/pavojingų cheminių medžiagų rizika yra minimali. patvarus arba ilgas gaminio tarnavimo laikas, taip pat būtinas.
Ekonominis aspektas tvarumo reikalauja, kad įmonė ar šalis efektyviai ir atsakingai naudotų savo išteklius, kad galėtų veikti tvariai.	1) Darbo ir darbo sąlygos - saugios ir sveikos; 2) Užimtumo suteikimas; 3) Tinkamas apmokėjimas už atliktą darbą; 4) Stresas darbe (pvz., rizika prarasti darbą / pasikeisti, įgyti naujų pareigų darbe, griežti / trumpi terminai ir kt.)
Socialinis matmuo - tvarumas yra visuomenės ar bet kurios socialinės sistemos gebėjimas atkakliai siekti geros socialinės gerovės. Pasiekus socialinį tvarumą užtikrinama, kad šalies, organizacijos ar bendruomenės socialinė gerovė gali būti išlaikyta ilgą laiką.	1) Tvari visuomenė turi šias savybes: teisingumą, naudingas socialines paslaugas, lyčių lygybę, politinį stabilumą, saugumą ir bendradarbiavimą. 2) Edvardas Fernas visus veiksmus suskirsto į tris kategorijas: • Veiksmai (darbai, pomėgiai ir pramogos) • Bendravimas (šeima ir draugai) • Tikėjimas⁸³ (politinis, religinis, socialinis)

⁸¹ Burlingame, B. (2012). Tvari dieta ir biologinė įvairovė. Politikos tyrimų ir veiksmų kryptys ir sprendimai Tarptautinio mokslinio simpoziumo „Biodiversity and Sustainable Diets United Against badhng“ darbai. Roma: FAO.

⁸² <https://www.cdc.gov/sustainability/lifestyle/index.htm>

⁸³ Fren EF. (2001). Išplėstiniai tikslinės grupės tyrimai. Sage leidinys, Londonas.

	3) Tvarioje visuomenėje socialinei sistemai netaikomos sistemingos kliūtys prieš: vientisumą, įtaką, kompetenciją, nešališkumą ir prasmę⁸⁴ 4) Socialinis teisingumas ir įvairovė. Suteikti galimybę vienodam užimtumui, padoriems gyvenimo ir darbo sąlygoms, lyčių lygybei ir prieigai prie socialinės gerovės ir teisingumo visiems, nepriklausomai nuo etninės kilmės, seksualinės orientacijos, religinių įsitikinimų, sutrikimų ar išsilavinimo⁸⁵
--	--

Pagrindiniai sveikos gyvensenos koncepcijos elementai

Žinios ir supratimas	Įgūdžiai	Vertybės ir nuostatos
Žinios sveiką gyvenimo būdą (fizinę, psichinę ir socialinę sveikatą) ir tinkamą gyvenimo, darbo, poilsio, valgymo, mankštos ir bendravimo su žmonėmis supratimą	• įgūdžius praktikuoti tvarų gyvenimo būdą • mokytis, suprasti ir keisti <i>žaliais</i>⁸⁶	Laikytis darnaus gyvenimo būdo principų, sveikos mitybos įpročių

⁸⁴ <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:829864/FULLTEXT01.pdf>

⁸⁵ https://www.researchgate.net/publication/254192910_Business_graduate_skills_in_sustainability

⁸⁶ <https://www.unclearn.org/sites/default/files/inventory/245646e.pdf>

Politika Reguliavimo dokumentai

Tvarumas yra daugialypis klausimas, kuriame maisto gamybos sistema ir mūsų mityba vaidina lemiamą vaidmenį. Sveikos ir tvarios maisto ateities pasiekimas yra neatidėliotinas dalykas, priklausantis nuo pasaulinių bendradarbiavimo pastangų. Todėl yra keletas dokumentų, reglamentuojančių sveiką maistą. Pavyzdžiui, puikus maisto pertvarkymas, kurių ėmėsi visi maisto sistemos sektoriai visais lygmenimis, siekdami normalizuoti sveiką mitybą iš tvarių maisto sistemų. Perėjimas prie tvarios maisto sistemos, galinčios iki 2050 m. užtikrinti sveiką mitybą maždaug 10 milijardų žmonių, yra precedento neturintis iššūkis. Norėdami pradėti maisto pertvarkymo procesą, Europos Komisijai buvo pasiūlytos penkios strategijos, kaip bendri atskaitos taškai nacionaliniams, regioniniams, miestų ir vietos pokyčiams⁸⁷:

- **Siekite tarptautinio ir nacionalinio įsipareigojimo pereiti prie sveikos mitybos.** Norint pereiti prie planetinės sveikos mitybos, maisto produktų, tokių kaip raudona mėsa ir cukrus, vartojimas visame pasaulyje turėtų sumažėti 50%, o vaisių, riešutų, daržovių ir ankštinių daržovių vartojimas turi padvigubėti.
- **Perkelkite žemės ūkio prioritetus nuo didelio maisto kiekio iki sveiko maisto gamybos.** Perkelkite maisto ir žemės ūkio politikos akcentą iš didelio kiekio kelių kultūrų į didesnę maistinių medžiagų turtingų pasėlių įvairovę.

⁸⁷ <https://www.hsph.harvard.edu/nutritionsource/sustainability/>

- **Tvariai suaktyvinkite maisto gamybą, kad padidintumėte aukštos kokybės produkciją.** Naudokite technologijas ir sistemų naujoves, kad dirbtumėte esamą žemę su mažesniu įnašu, kad gautumėte geresnį derlių ir išsaugotumėte esamą biologinę įvairovę ir ekosistemų paslaugas.
- **Stiprus ir koordinuotas žemės ir vandenynų valdymas.** Saugokite natūralias ekosistemas ir biologinę įvairovę, bendrai veikdami vietos ir pasaulio lygmeniu, kad sustabdytumėte žemės ūkio naudmenų plėtrą.
- **Mažiausiai perpus sumažinkite maisto nuostolius ir atliekas, laikydamiesi SDG.** Sumažinkite maisto praradimą ir švaistymą maisto gamybos ir vartojimo etapuose 50%, naudodami įvairius technologinius sprendimus, vartotojų kampanijas ir viešąją politiką.

Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, maisto produktų etiketės ir teiginiai apie maistą pateikia vartotojams informaciją, kuri padeda siekti visuomenės sveikatos tikslų. Ženklinimas suteikia vartotojams informaciją apie maisto produkto maistines savybes ir teiginius apie sveikatingumą (teiginiai, jungiantys maistą, maisto komponentą ar maistinę medžiagą su pageidaujamos sveikatos būkle), suteikia vartotojams informaciją apie tam tikrų maisto produktų ar maistinių medžiagų privalumus mitybai ir sveikatai. Teiginiai apie sveikatą taip pat yra rinkodaros metodas, kurį naudoja maisto įmonės. Taisyklės dokumente „Mitybos etiketės ir teiginiai apie sveikatą: pasaulinė reguliavimo aplinka⁸⁸“.

Kitas dokumentas, kurį būtų galima pastebėti, yra EB reglamentas dėl teiginių apie maistingumą ir sveikatingumą, pateikiamų maisto produktams, atsižvelgiant į maistinių medžiagų aprašymus ir teiginius apie augalus bei jų preparatus, ir apie bendrą jų naudojimo maisto produktuose reglamentavimo sistemą⁸⁹.

Taip pat yra dokumentų, kurių reguliavimas yra susijęs su psichine sveikata. Pavyzdžiui, Darbuotojų saugos ir sveikatos politika - praktinė priemonė, padedanti organizacijoms ir kompetentingoms institucijoms nuolat gerinti Tarptautinės darbo organizacijos parengtą darbuotojų saugos ir sveikatos būklę⁹⁰.

Žinoma, skirtingos šalys yra išdavusios savo reguliavimo dokumentus. Pavyzdžiui, Latvijoje Sveikatos apsaugos ministerija išleido įsakymą „Sveikos mitybos rekomendacijos suaugusiems⁹¹“. Šis dokumentas apima pagrindinius sveikos mitybos principus, įskaitant įvairovę, pusiausvyrą, nuosaikumą. Sveika mityba suteikia žmogui energijos ir maistinių medžiagų tokiu kiekiu, kad patenkintų sveiko žmogaus poreikius konkrečiomis darbo, aplinkos ir gyvenimo sąlygomis.

Kalbant apie sveikatos ugdymą, kaip Slovakijos švietimo sistemos dalį, dar neįmanoma pasiekti tinkamo sveikos gyvensenos principų ir rekomendacijų pripažinimo ir internalizavimo. Nepaisant daugelio koncepcijų, strategijų, sudėtingų formų, metodų ir gerų ketinimų, būtina skubiai iš naujo apibrėžti sveikatos švietimą.

Slovakijoje turime iš naujo apibrėžti sveikatos mokymo metodus, kad jie atspindėtų visuomenės raidos dinamiką sveikos gyvensenos srityje ir prisidėtų prie kelių neigiamų tendencijų nutraukimo, stabilizavimo ir vėlesnio pakeitimo.

⁸⁸ <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42964/9241591714.pdf;jsessionid=0650E71D43DEA5345CF6A29C96B06A2D?sequence=1>

⁸⁹ https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/labelling_nutrition-claims_swd_2020-95_part-1.pdf

⁹⁰ https://www.ilo.org/safework/info/standards-and-instruments/WCMS_107727/lang-en/index.htm

⁹¹ https://esparveselibu.lv/sites/default/files/inline-files/VM_Uztura_ieteik_pieaug.pdf

Pavyzdžiai, kaip įvairios organizacijos propaguoja sveiką gyvenimo būdą

Pagal SDG Nr. 17 „Atgaivinti pasaulinę partnerystę siekiant tvaraus vystymosi“, sėkmingai vystymosi darbotvarkei būtinos įtraukios partnerystės pasauliniu, regioniniu, nacionaliniu ir vietos lygmenimis, pagrįstos principais ir vertybėmis, bendra vizija ir bendrais tikslais.

Pavyzdžiui, Latvijoje glaudžiai bendradarbiaujama tarp įvairių organizacijų: švietimo įstaigų, vyriausybinių/ nevyriausybinių organizacijų, profesinių asociacijų, gydymo įstaigų, siekiant skatinti suaugusiųjų įgūdžių ugdymą gyventi sveikiau. Partnerystė apima:

- **Edukacinė veikla** propaguoti sveikos mitybos įpročius ir sveiką gyvenimo būdą;
- **Priemonės/ projektai** visuomenės sveikatos skatinimui ir ligų prevencijai vietos valdžios institucijose. Sveikatos stiprinimo programos yra reguliariai įgyvendinamos visose savivaldybėse, daugiausia dėmesio skiriant neįgaliesiems, pensininkams, priešpensiniam amžiui, nėščioms moterims, motinoms ir kt.;
- **Įvairūs įvykiai:** įvairių aktyvių pomėgių demonstravimas su galimybe juos išbandyti; specialistų ir gydytojų paskaitos; sveikos mitybos meistriško kursai; nemokamas sveikatos patikrinimas; sporto dienos įmonėse ir kt.

Geras pavyzdys, kaip skatinti sveiką gyvenimą, yra Rygos savivaldybės įgyvendintas projektas „Sveikas Rygos gyventojas, sveika Ryga⁹²“, kurio tikslas - nukreipti savo veiklą į vieną svarbiausių pagrindinių visuomenės sveikatos politikos principų „sveikata visose politikos srityse“, siekiant užtikrinti, kad visi sektoriai dalyvautų ir būtų bendrai atsakingi skatinant ir palaikant gyventojų sveikatą. Pavyzdžiui, „Sveikos gyvensenos diena“ suteikė galimybę tiek suaugusiems, tiek vaikams visą dieną dalyvauti sporto veikloje ir įvairiose varžybose vadovaujant profesionalams. Renginyje taip pat vyko edukaciniai užsiėmimai ir meistriško kursai apie sveiką gyvenimo būdą, taip pat nemokamos konsultacijos su sveikatos priežiūros specialistais. Vykdamas minėtą projektą, vyksta įvairūs kulinarijos meistriško kursai, psichinės sveikatos skatinimo pamokos su meno terapijos elementais, taip pat renginiai šeimos sveikatos kontekste. Panašūs projektai vykdomi ir kitose savivaldybėse.

Puikus bendradarbiavimo pavyzdys yra trijų organizacijų - „Galimų misijų“, Latvijos olimpinio komiteto ir „Swedbank“ - bendradarbiavimo projektas „vESels“, kuris sukūrė mokomąją medžiagą 5 klasių mokiniams, siekdamas padėti mokiniams įgyti žinių ir įgyti įgūdžių bei motyvacijos⁹³.

Kaip žinoma, sėslus gyvenimo būdas yra viso pasaulio, įskaitant Latviją, problema, daranti įtaką gyventojų sveikatai ir dažnai sukelianti rimtas ligas. Latvijos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos ir Ligų prevencijos ir kontrolės centro duomenimis, fiziškai aktyviai laisvalaikį praleidžia tik 33 proc., be to, 50% 24 metų gyventojų turi nutukimo problemą. Siekiant skatinti aktyvų gyvenimo būdą Latvijoje, „Coca-Cola“ fondas, bendradarbiaudamas

⁹² <https://veseligsridzinieks.lv/>

⁹³ <https://www.iespejamamisija.lv/projekts-vesels-1>

su Latvijos olimpinio komiteto, įgyvendino projektą „Wake Your Body Grants“, kurio pagrindinis tikslas skatinti ir gerinti aktyvios ir sveikos gyvensenos populiarumą tarp visų gyventojų.

Kursus, orientuotus į sveiką gyvenimo būdą, daugiausia teikia privačios korporacijos ir mažos įmonės Slovakijoje. Jų dėmesio centre yra fizinė ir psichinė sveikata, mityba ir atsipalaidavimas^{94, 95}.

Andragogika ir praktika

Susiejimo su mokymo programa pavyzdžiai

Suvokti sveiką gyvenimo būdą tvaraus vystymosi tikslų kontekste

SDG Nr. 3 - Užtikrinkite sveiką gyvenimą ir skatinkite visų amžiaus grupių gerovę SDG Nr. 7 - Užtikrinti visiems prieinamą, patikimą, tvarią ir modernią energiją SDG Nr. 12 - Užtikrinti tvarius vartojimo ir gamybos modelius		
Veiklos aprašymas:	Seminaras (su degustacija) apie sveiką ir ekonomišką maistą naudojant daugialypę viryklę	
Tikslas:	Supažindinti seminaro dalyvius su sveikos ir ekonomiškos mitybos principais, taip pat pademonstruoti, kad sveika mityba taip pat gali būti nepaprastai skani. Kadangi maisto ruošimui naudojama daugialypė viryklė, paaiškinkite, kaip tokio tipo virimas užtikrina energijos vartojimo efektyvumą, taip pat aptarkite lėtai virto maisto naudą.	
Tikslinė grupė: Suaugę mokytojai/ besimokantieji	Laikas veiklai: 1,5 val	Reikalingos medžiagos: Produktai pagal žemiau pateiktus receptus; daugiafunkcinė viryklė; virtuvės reikmenys, pirštinės, ...
Veiklos įgyvendinimo žingsniai: • Padalinkite visus dalyvius į tris grupes. • Išdalinkite dalyviams receptus, produktus ir paaiškinkite užduotis. • Pateikite nurodymus, ką daryti: ➤ <i>Susipažinkite su receptu!</i> ➤ <i>Raskite visus reikalingus produktus ir priedus / indus.</i> ➤ <i>Sužinokite, ar susitikimo dalyviai nėra alergiški kokiems nors ingredientams!</i>		

⁹⁴ <https://www.psychologickyinstitut.sk/index.php/sk/vzdelavacie-kurzy/soft-skills/kurz-zdravy-zivoty-styl-psychohygiena-skolenie>

⁹⁵ <http://www.serena.sk/kurz/M0082/klub-zdravia-a-uspesny-zivotny-styl->

➤ <i>Sėkmės!</i> ➤ <i>Kai maistas bus paruoštas, turėsite pasakyti kitiems, ką padarėte.</i> • Kai maistas iškepęs, jis paragaujamas. • Kiekviena grupė pristato savo maistą ir pasakoja kitiems, kaip jis buvo paruoštas. • Mėgaudamiesi maistu, dalyviai gali aptarti energijos suvartojimą naudojant įvairius energijos šaltinius maisto ruošimui.		
Patarimai instruktoriams/instruktorėms:	• Galima paruošti ir kitų sveikų receptų, kuriuose naudojami vietiniai produktai. • Produktus maisto ruošimui gali pateikti seminaro organizatorius, tačiau dalyvius galima iš anksto suskirstyti į grupes ir paprašyti patiems pateikti reikalingus produktus. • Šią užduotį galima pakeisti, pavyzdžiui, paprašius kiekvienos komandos pasirūpinti vienu patiekalu ir rasti sau sveiką, ekonomišką receptą, naudojant vietinius / sezoninius produktus.	
<i>Pupelių salotos su tunu, pomidorais ir baziliku</i> <u>Ingredientai 1 porcijai</u> ▪ tunas, 45 g ▪ konservuotos virtos pupelės, 60 g ▪ vyšniniai pomidorai, 50 g ▪ agurkas, 50 g ▪ aliejaus, 1 valgomas šaukštas ▪ baziliko pagal skonį ▪ laimo sulčių pagal skonį ▪ druskos, pipirų pagal skonį <u>Paruošimas</u> Agurkus nulupkite, supjaustykite gabalėliais. Pomidorai perpjauti per pusę. Atskirkite baziliko lapus. Nupilkite pupelių ir tuno skystį. Visus ingredientus sudėkite į dubenį, įpilkite laimo sulčių, prieskonių ir gerai išmaišykite. Skanaus!	<i>Saldžiųjų bulvių košė su skrudintomis sėklomis</i> <u>Ingredientai 1 porcijai</u> ▪ saldžiosios bulvės, 200 g ▪ aliejaus, 2 šaukštai ▪ raudonasis svogūnas, 1/6 dalis ▪ česnakai, 1/3 dalis ▪ džiovintų kalendrų, čili dribsnių pagal skonį ▪ druskos ir pipirų pagal skonį ▪ troškinimui skirtas vanduo ▪ sėklos, 5 g <u>Paruošimas</u> Į puodą supilkite aliejų ir pakepinkite smulkintą svogūną, česnaką, kalendrą ir čili. Suberkite kubeliais supjaustytas bulves ir troškinkite kelias minutes. Įpilkite vandens, virkite, kol paruošta. Sumaišykite iki vientisos konsistencijos, įpilkite druskos, pipirų pagal skonį. Pabarstykite sėklomis keptomis ant sausos keptuvės. Skanaus!	<i>Vaisių salotos su jogurtu</i> <u>Ingredientai 1 porcijai</u> kriaušė, 15 g obuolys, 15 g oranžinė, 15 g bananas, 20 g špinatai, 5 g jogurtas be priedų, 20 g <u>Paruošimas</u> Iš kriaušių ir obuolių pašalinamos šerdys. Nulupkite apelsiną. Visi vaisiai supjaustomi mažais kubeliais. Bananai sumaišomi su špinatais ir jogurtu. Įdėkite vaisius į indus ir supilkite paruoštą padažą. Skanaus!

Rekomendacijos, kaip suaugusiųjų švietėjas turėtų šviesti ir paremti suaugusiuosius iš įvairių organizacijų

Pasak UNESCO generalinės direktorės Irinos Bokovos, švietimas yra galimybė. Įvairaus amžiaus žmonėms tai suteikia žinių, įgūdžių ir pasitikėjimo, kurių jiems reikia kuriant geresnę ateitį⁹⁶. Kokybiško švietimo visiems centre yra gyvenimo įgūdžių ugdymas⁹⁷.

Rekomendacijos dėl formaliojo / neformaliojo suaugusiųjų švietimo programos rezultatų:

- Apibrėžkite formaliojo / neformaliojo suaugusiųjų mokymosi programos rezultatus, suderindami juos su tvaraus vystymosi švietimo metodais ir atsižvelgdami į kompetencijas, reikalingas užimtumui ir karjeros plėtrai (pvz., WEF, 2018⁹⁸), taip pat į gyvenimo įgūdžius (pvz., PSO⁹⁹) sutelkiant dėmesį į tvarumą ir sveiką gyvenimo būdą;
- Peržiūrėkite kurso (-ų) tikslus. Tikslai taip pat turėtų apimti žinių, įgūdžių ir kompetencijų, būtinų tvariam vystymuisi, įgijimą.

Rekomendacijos dėl programos turinio:

- Į bet kokią formaliojo / neformaliojo suaugusiųjų švietimo programą turi būti įtrauktas turinio ir darnaus vystymosi tikslų ryšys;
- Užduotys ar praktiniai mokymai turėtų skatinti sąmoningumą apie tvarumą, klimato kaitą ir kitus pasaulinius iššūkius.

Rekomendacijos suaugusiųjų švietimo proceso organizavimui:

- Įgyvendinkite grupinį/ komandinį darbą, pagalvokite apie užduotis, kurios skatintų mokytis bendradarbiaujant,
- Suteikti suaugusiesiems tinkamas mokymosi sąlygas, vadovaujantis praktikos ir mokymosi patirtimi principais, atsižvelgiant į prieinamumą, ergometriją, paramą ir kt.
- Suaugusiųjų pedagogas - besimokančių suaugusiųjų įkvėpėjas (sveika gyvensena, fizinė veikla, dienos režimas, sveikas maistas ir kt.);
- Suteikti mokiniams prieinamą mokymosi medžiagą ir kt.

⁹⁶ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000225027>

⁹⁷ UNESCO. 2005. Gyvenimo įgūdžių projektas: tiltas į žmogaus galimybes. Paryžius: UNESCO8

⁹⁸ Pasaulio ekonomikos forumas. Darbo ateities ataskaita 2018. Įžvalgos ataskaita <http://www.unesco.org/education/tlsf/>

⁹⁹ <https://hangoutagile.com/do-you-know-the-top-10-life-skills-recommended-by-the-world-health-organization-who-is-that-a-good-idea-to-žinoti-prieš-mokytis-vystytis/>

LYČIŲ LYGYBĖ

Filosofija

Lyčių lygybės sąvokos apibrėžimas ir apimtis

Moterys turi svarbų vaidmenį visuose tvaros plėtros tiksluose, o daugelis tikslų pripažįsta moterų lygybę ir įgalinimą kaip tikslą ir kaip sprendimo dalį.

5 tikslas, „Pasiiekti lyčių lygybę ir suteikti daugiau galimybių visoms moterims ir mergaitėms¹⁰⁰“ yra žinomas kaip atskiras lyčių tikslas, nes jis skirtas šiems tikslams pasiekti. Norint užtikrinti moterų teises visame pasaulyje, reikalingi gilūs teisiniai ir įstatymų pakeitimai. Nors iki 2014 m. rekordinės 143 šalys savo konstitucijose garantavo vyrų ir moterų lygybę, kitos 52 nesiėmė šio žingsnio. Nors per kelis dešimtmečius padaryta tam tikra pažanga, vidutiniškai moterys darbo rinkoje vis dar uždirba 20 procentų mažiau nei vyrai visame pasaulyje. 2018 m. tik 24 procentai visų nacionalinių parlamentų buvo moterys, o tai lėtai padidėjo nuo 11,3 proc. 1995 m.

Lyčių lygybės indeksas yra priemonė lyčių lygybės pažangai ES įvertinti, sukurta EIGE (Europos lyčių lygybės instituto). Tai suteikia daugiau matomumo sričių, kurias reikia tobulinti, ir galiausiai padeda politikos formuotojams kurti veiksmingesnes lyčių lygybės priemones.

Maždaug 750 milijonų suaugusiųjų - du trečdaliai moterų - neraštingos. Pusė pasaulio neraštingų gyventojų gyvena Pietų Azijoje, o ketvirtadalis – Afrikoje, į pietus nuo Sacharos.

Moterys įgyja aukštesnį, aukštąjį išsilavinimą, tačiau absolventai vyrai dažniau susiranda darbą 2018 m. Šis modelis buvo akivaizdus nuo 2006 m., tačiau jo intensyvumas laikui bėgant keitėsi. Didžiausias lyčių skirtumas buvo užfiksuotas 2007 m. prasidėjus ekonominei krizei šis skirtumas labai sumažėjo, tačiau 2010 m. padidėjo ir 2010–2018 m. Absolventų vyrų naudai išliko 3,3–4,7 procentinio punkto ribose.

Visuomeninis, ekonominis ir ekologinis lyčių lygybės sampratos aspektas

Moterys: nuo pažeidžiamų grupių iki pokyčių įgyvendintojų. Pasaulinė darnaus vystymosi darbotvarkė, kuri neabejotinai pranoksta mintį, kad tvarumas yra tik aplinkosaugos klausimas, tačiau patvirtina integruotą įvairių vystymosi dimensių - ekonominės, socialinės ir aplinkos - viziją.

¹⁰⁰ <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/gender-equality/>

Kodėl mums turėtų rūpėti moterų verslumas? Moterų verslumas (ir apskritai savarankiškas darbas) - darbas be vadovo, nesvarbu, ar tai būtų labai mažos, mažos, vidutinės ir didelės įmonės - tampa svarbia moterų įgalinimo priemone.

Pasaulyje tik 1 iš 3 įmonių priklauso moterims. Čia galite pamatyti mažų, vidutinių ir didelių įmonių dalį kur tarp pagrindinių savininkų yra moterys (%) (6 pav.).

Pasaulis

Šaltinis: Įmonių apklausos. Gauta iš Pasaulio banko lyčių duomenų portalo¹⁰¹

6 pav. Moterų dalis tarp pagrindinių verslo savininkų.

2020 m. sausio mėn. priimtoje rezoliucijoje Europos Parlamentas palankiai vertina naujojo Komisijos pirmininko įsipareigojimą nustatyti „vienodą atlyginimą už vienodą darbą“ naujos Europos lyčių strategijos (2020–2024 m.) pagrindu. Ši strategija apima privalomas nuostatas dėl darbo užmokesčio skaidrumo ir lyčių darbo užmokesčio skirtumo, taikomas viešajam ir privačiam sektoriui, taip pat tvirtą vykdymo užtikrinimo politiką, aiškius tikslus ir stebėseną, kad būtų galima geriau įvertinti pažangą. Lyčių darbo užmokesčio skirtumo veiksmų planas bus peržiūrėtas iki 2020 m. pabaigos, o tai turėtų nustatyti aiškius tikslus valstybėms narėms sumažinti atotrūkį per ateinančius penkerius metus. Komisijos duomenimis, ES valandinis darbo užmokesčio skirtumas tarp lyčių yra 16 proc.

Mokymasis visą gyvenimą ir moterų profesinis mokymas turėtų užtikrinti, kad joms būtų suteiktas aukštos kokybės darbas ir galimybės. Visų pirma europarlamentarai ragina labiau skatinti verslumo, technologijų, inžinerijos ir matematikos (STEM) dalykų, skaitmeninių mergaičių švietimą nuo ankstyvo amžiaus, siekiant kovoti su esamais švietimo stereotipais ir užtikrinti, kad moterys patektų į besivystančius ir gerai apmokamus sektorius¹⁰².

Šiomet sukanka 25 metai nuo JT priėmimo Pekino deklaracijos skirtos moterų pažangai visame pasaulyje, JT moterų 10 -osioms metinėms, skirtoms lyčių lygybei ir moterų įgalinimui, ir penkeriems metams nuo Darnaus vystymosi tikslų, iš kurių vienas yra lyčių lygybė.

Padaryta pažanga, tačiau vyrų ir moterų nelygybė išlieka, įskaitant darbo rinką. Vidutiniškai moterys ES moka mažiau nei vyrai:

- Lyčių darbo užmokesčio skirtumas yra vyrų ir moterų vidutinio darbo užmokesčio

¹⁰¹ https://blogs.worldbank.org/opendata/women-entrepreneurs-needed-stat?fbclid=IwAR16O4Cp2YXZp_ccFixtQsC9Azp8oH4KMJ75ZJaYvgzby8tM-Kt8UDRW90

¹⁰² <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20200128IPR71208/ambitious-measures-needed-to-ensure-equal-pay-for-women-sakyk-meps>

skirtumas.

- Nekoreguotas vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas yra skirtumas tarp vyrų ir moterų vidutinio valandinio darbo užmokesčio, išreikšto procentine vyrų darbo užmokesčio dalimi. Jame neatsižvelgiama į išsilavinimą, amžių, dirbtas valandas ar darbo tipą.

ES moterys vidutiniškai per valandą uždirba beveik 16% mažiau nei vyrai. Tarp valstybių narių yra didelių skirtumų: didžiausias vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas buvo užfiksuotas Estijoje (23 proc.), o šalis, kurioje mažiausias vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas, buvo Rumunija (3 proc.).

Nors daugiau moterų nei vyrų baigia aukštąjį mokslą ES, beveik 30% ES moterų dirba ne visą darbo dieną ir yra daug labiau linkusios nutraukti darbą, kad galėtų pasirūpinti vaikais ir artimaisiais.

Lyčių darbo užmokesčio skirtumas keičiasi su amžiumi - jis paprastai būna mažesnis, kai žmonės pirmą kartą pradeda darbą, o vėliau plečiasi, nors šie modeliai įvairiose šalyse skiriasi. Lyčių atlyginimų skirtumas taip pat skiriasi pagal pramonę, ir 2017 metais buvo didesnis privačiame sektoriuje nei viešajame sektoriuje .

Svarbi moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumo priežastis yra per didelis moterų atstovavimas santykinai mažai apmokamuose sektoriuose ir nepakankamas jų atlyginimas. Pavyzdžiui, vidutiniškai ES 2018 metais buvo daugiau vyrų mokslininkų ir inžinierių - 59%, palyginti su 41%. Moterys užima tik 33% vadovaujančių pareigų ES.

Dėl vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumo senatvėje kyla didesnė skurdo rizika. 2018 m. vyresnės nei 65 metų ES moterys vidutiniškai gavo pensijas 30% mažesnės nei vyrų pensijos. Situacija tarp valstybių narių skiriasi ir čia - nuo 43% pensijų skirtumo Liuksemburge iki 1% Estijoje.

Maža moterų, dirbančių vadovaujančiose pareigose, dalis taip pat prisideda prie vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumo. Visose valstybėse narėse vadovaujančias pareigas einančių moterų dalis yra mažesnė nei vyrų. Duomenys rodo, kad moterys sistemingai nepakankamai atstovaujamos priimant sprendimus¹⁰³:

2019 m. pirmąjį pusmetį vidutiniškai tik 6,9 proc. moterų buvo generalinės direktorės, 17,6 proc. vadovės ir 30,4 proc. neužėmė vadovaujančių pozicijų. Be to, moterims vadovėms, dirbančioms įmonėse, kuriose dirba 10 ir daugiau darbuotojų, visose valstybėse narėse mokamas mažesnis atlyginimas nei vyrams. ES vadovės moterys per valandą uždirba dešimt eurų mažiau nei vyrai.

¹⁰³ <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20200227STO73519/gender-pay-gap-in-europe-facts-and-figures-infographic>

Ši finansinė nelygybė per visą gyvenimą prisideda prie dar didesnio pensijų skirtumo tarp vyrų ir moterų. Duomenys rodo, kad daugumoje valstybių narių moterys pensininkės turi didesnę skurdo riziką. Skurdo rizika didžiausia Bulgarijoje ir Baltijos šalyse - nuo 59,0 % Estijoje iki 34,1 % Bulgarijoje, palyginti su 43,1 % iki 20,0 % vyrų tose pačiose šalyse¹⁰⁴.

7 pav. Lyčių darbo užmokesčio skirtumas Europoje: faktai ir skaičiai¹⁰⁵

¹⁰⁴ <https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/data-talks/what-lies-behind-gender-pay-gap>

¹⁰⁵ <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20200227STO73519/gender-pay-gap-in-europe-facts-and-figures-infographic>

Pagrindiniai lyčių lygybės sampratos elementai

Žinios ir supratimas	Igūdžiai	Vertybės ir nuostatos
Igyti žinių, supratimo ir kritinio mąstymo apie pasaulinius, regioninius, nacionalinius ir vietinius klausimus bei tarpusavio ryšius ir skirtingų šalių ir gyventojų tarpusavio priklausomybę. Medžiagos ir duomenų apie lyčių lygybę, taip pat dar nepaskelbtų, identifikavimas. Dirbkite dėl savigarbos ir sąmoningumo. Knygų, filmų pristatymai, diskusijos apie politiką ir visuomenę, daugiausia dėmesio skiriant moterų lyčių lygybei.	Stiprinti lyčių įgalinimą: santykių, asmeninės psichosocialinės ribos. Konsultavimas ir mokymas: raštingumas, IRT įgūdžius, kaip išsiderėti aukštesnį atlyginimą, kaip nebijoti iššūkių.	UNESCO apibūdina EKG pagal tris pagrindines savybes: pagarba įvairovei, solidarumas bendra žmonijos idėja. Pajusti priklausymą bendrai žmonijai, dalintis vertybėmis ir atsakomybe, empatiją, solidarumą ir pagarbą skirtumams bei įvairovei. Veiksmingai ir atsakingai veikti vietos, nacionaliniu ir pasauliniu lygmenimis, kad pasaulis taikesnis ir tvaresnis. ▪ priklausymo platesnei bendruomenei ir bendrai žmonijai jausmas; ▪ politinių, ekonominių, aplinkos, socialinių ir kultūrinių aspektų tarpusavio priklausomybė; ▪ vietinio, nacionalinio ir pasaulinio lygių tarpusavio ryšys.

Politika

Reguliavimo dokumentai

Įstatymo projektas sulaukė daug prieštaravimų, o teisėkūros procedūra buvo skausmingai ilga ir sunki. Dabartinė situacija Estijos darbo rinkoje tiksliai atspindi stereotipais pagrįstus visuomenės narių sprendimus. Lyčių lygybės įstatymas¹⁰⁶ buvo paskutinis aktas prieš Estijai įstojant į ES 2004 m.

Kalbant apie lyčių lygybės rodiklius, Estija yra apatinėje ES šalių grupėje. Jei vidutinis Europos Sąjungos valstybių narių lyčių lygybės indeksas būtų 67,4 balo iš

¹⁰⁶ <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/530102013038/consolide>

galimų 100 tai 2019 m., Estijos balas buvo 69,8, Europos lyčių instituto duomenimis (EIGE) ¹⁰⁷.

Indeksas įvertina vyrų ir moterų padėtį darbo rinkoje, finansinę padėtį, išsilavinimą, laiko panaudojimą, energijos išteklius ir sveikatą. Eurostatas apžvalga pagal lyčių atlyginimų skirtumus Estija vis dar yra paskutinėje vietoje Europoje. Vyrų ir moterų atlyginimų skirtumas įmonėse, kuriose dirba daugiau nei 10 darbuotojų, 2018 m. buvo 22,7%, o Europos Sąjungos vidurkis - 14,8%.

Slovakijos Respublika turi visuotinį lygių galimybių reguliavimą, taip pat specialų jo reglamentavimą kai kuriuose įstatymuose, į kuriuos perkeltas ES direktyvų reglamentavimas. Lyčių lygybę garantuoja Slovakijos Konstitucija, Užimtumo įstatymas, Darbo kodeksas ir Antidiskriminacinis įstatymas. Strateginiai dokumentai, apimantys lyčių lygybės temą, yra Nacionalinė lyčių lygybės strategija ir lyčių lygybės veiksmų planas¹⁰⁸.

Pavyzdžiai, kaip skirtingos organizacijos savo veikloje įgyvendina lyčių lygybę

Vienas iš įdomių pavyzdžių yra „Kas skelbia naujienas?“ žinių, informacijos ir išteklių portalas, kuriame taikomi žiniasklaidos tyrimai. Darbe daugiausia dėmesio skiriama lyčiai ir kitoms diskriminacijos ašims žiniasklaidoje ir komunikacijoje. Portalas skatina kritinius žiniasklaidos tyrimus, kad gautų įrodymų apie švietimą, sąmoningumą, mokymą ir propagavimą, remdamas moterų naudojimąsi žiniasklaida, kad jos suteiktų daugiau galimybių ir plėtotų savo bendruomenes. Pasisako už visišką ir vienodą moterų dalyvavimą viešojoje komunikacijoje, kad jų įvairūs ir sudėtingi interesai, patirtis ir tikrovė taptų visuomenės darbotvarkės dalimi. Remia pilietinės visuomenės įrodymų kaupimą žiniasklaidoje ir atskirtuose visuomenės sektoriuose, siekiant visų socialinio teisingumo tikslų žiniasklaidoje ir per ją.

Šio darbo rezultatas - platus asmenų ir organizacijų tinklas, susirūpinęs dėl lyties, žiniasklaidos ir plataus masto bendravimo, pradedant vietiniais aktyvistais ir baigiant akademikais bei vystymosi organizacijomis. Pasaulinis žiniasklaidos stebėjimo projektas (GMMP) yra pasaulinis žiniasklaidos stebėsenos, tyrimų ir propagavimo projektas, įgyvendinamas bendradarbiaujant su moterų teisių organizacijomis, vietinėmis grupėmis, žiniasklaidos asociacijomis, tikėjimu pagrįstomis / tarpreliginėmis organizacijomis, universitetų studentais ir mokslininkais visame pasaulyje. Kitas GMMP bus 2020 m. rudenį¹⁰⁹.

Slovakijoje švietimą lyčių lygybės ir lygių galimybių srityje teikia kelios nevyriausybinės organizacijos (pvz., Pilietis, demokratija ir atsakomybė¹¹⁰, pasirinkimo laisvė¹¹¹), taip pat Lyčių lygybės ir lygių galimybių departamentas. Akredituoti viešojo administravimo kursai rengiami pagal nacionalinį Lyčių lygybės instituto projektą.¹¹²

¹⁰⁷ <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/compare-countries>

¹⁰⁸ <https://www.gender.gov.sk/> <http://odz.sk/en/>

¹⁰⁹ <http://whomakesthenews.org/gmmp-2020>

¹¹⁰ <http://odz.sk/en/>

¹¹¹ <http://moznostvolby.sk/>

¹¹² <http://www.institutrr.sk/>

Andragogika ir praktika

Lyčių lygybės samprata tvaraus vystymosi tikslų kontekste

SDG Nr. 5: lyčių lygybė		
Veiklos aprašymas:	Grupinis darbas apie stereotipus moterų ir vyrų profesijose	
Tikslas:	Išsirinkti ir aptarti, kokios profesijos yra moterims, o kokios - vyrams.	
Tikslinė grupė: Suaugusiųjų pedagogai ar besimokantieji.	Laikas veiklai: 45 min	Reikalingos medžiagos: Keletas profesijų rinkinių vyrams ir moterims. Kiekvienos grupės lentelės. Žymekliai. Žirkklės.
Veiklos įgyvendinimo žingsniai: • Pedagogas pristato veiklą ir padalija grupę į kelias mažesnes grupes. • Kiekviena grupė turi flipchartą, žymeklius, žirkles ir profesijų rinkinį. • Grupėse diskutuojama, kokios profesijos yra moterims, o kokios - vyrams. • Jie piešia moterį ir vyrą ant lentos, suteikia jiems vardą ir parenka jiems galimas profesijas iš profesijų rinkinio. • Kiekviena grupė pateikia pasirinkimą ir argumentuoja savo sprendimą. • Kiti dalyviai užduoda klausimus kiekvienai grupei. • Andragogas palengvina ir apibendrina veiklą.		
Patarimai instruktoriams/instruktorėms:	Profesijos rinkinys: buhalterė, aktorė, aktorė, architektas, menininkas, bankininkas, banko tarnautojas, kirpėjas, buhalteris, statybininkas, verslininkas, verslininkė, autobuso vairuotoja, mėsaininkas, dailidė, kasininkas, virėjas, virėjas, valytoja, moteris/vyras, odontologas, filmų kūrėjas, žvejys/moteris, floristas, sodininkas, kirpėjas, investuotojas, juvelyras, žurnalistas, teisėjas, teisininkas, dėstytojas, bibliotekininkas, mechanikas, modelis, muzikantas, slaugytoja, optikas, dailininkas, vaistininkas, fotografas, gydytojas, pilotas, policijos pareigūnas, politikas, profesorius, programuotojas, psichologas, registratorius, pardavėjas, pardavėjas, pardavėja, sekretorė, dainininkė, rėmėja, stenografė, chirurgas, mokytojas, taksistas, terapeutas, vertėjas, kelionių agentas, veterinaras, videografas, padavėjas, padavėjas, rašytojas, langų plovėjas, oro pajėgų pilotas, kareivis, karo inžinierius, oro pajėgų karininkas, armijos kapitonas, armijos generolas, kariuomenės majoras, artilerijos karininkas, pulkininkas, leitenantas, karinio jūrų laivyno karininkas, seržantas, šalies prezidentas, bendrovės prezidentas, viceprezidentas, direktorius, finansų direktorius, vadovas.	

Rekomendacijos, kaip suaugusiųjų švietėjas turėtų šviesti ir paremti suaugusiuosius iš įvairių organizacijų

Siekdamos organizuoti švietimo procesą, kuris paskatintų žmones aktyviai dalyvauti skatinant pokyčius socialinėse, kultūrinėse, politinėse ir ekonominėse struktūrose, turinčiose įtakos jų gyvenimui, šalys turėtų:

- vidutiniu laikotarpiu integruoti TVT į savo trumpas programas;
- integruoti TVT į vietos, regioninį nacionalinį lygmenį;
- konceptualizuoti naują plėtros modelį;
- užtikrinti politikos darną.

Tiesioginė kiekvieno atsakomybė pagal savo įgaliojimus, siekiant TVT, politikos koordinavimo proceso, kurio esmė turi būti darbotvarkė iki 2030 m.

Žmonės visą gyvenimą įgyja kompetencijų, ne tik darbe, bet ir laisvalaikio. Suaugusiųjų dalyvavimas mokymuose yra svarbus jų kompetencijos tobulinimo elementas.

Kreiptis į sprendimus priimančius asmenis ir ugdyti gebėjimą apsispręsti.

Kartu su trečiojo sektoriaus ir pilietinės visuomenės atstovais sukurti daugialypį požiūrį į „teisingą ir tvarią gerovę“, kad su gamyba ir ekonomine veikla susiję rodikliai būtų papildyti pagrindinių gerovės aspektų priemonėmis, kartu su nelygybės ir tvarumo priemonėmis.

POŽODIS

Suaugusiųjų pedagogai pastebi, kad trūksta sisteminio požiūrio į TVT įgyvendinimą neformaliojo suaugusiųjų švietimo srityje. Yra politikos mechanizmų ir įvairių deklaratyvių dokumentų, tačiau trūksta sisteminių įgyvendinimo gairių ir kasdienių darbo vadovų, skirtų suaugusiųjų švietėjų vietiniam, nacionaliniam, Europos ir pasauliniam kontekstui pasiekti. Dėl šios priežasties Europos ir nacionaliniu lygiu suaugusiųjų švietimo įstaigos turi išplatinti SAFE vadovą, skirtą suaugusiųjų švietėjams, kaip įgyvendinti TVT į suaugusiųjų švietimą.

Kodėl turime investuoti į suaugusiųjų švietimo darbuotojų kompetencijas?

Visame pasaulyje suaugusieji turi kurti naujus gyvenimo būdus, kurie yra glaudžiai susiję su suaugusiųjų švietėjų kompetencija dirbti tvarumo klausimais, taip pat su Švietimo tvariam vystymuisi kompetencijomis, gyvenimo įgūdžiais, tvariu vartojimu, suaugusiųjų švietimu pagal TVT.

Projekto partneriai mano, kad SAFE suaugusiųjų pedagogų vadovas prisideda prie ekologinio intelekto ugdymo suaugusiųjų švietėjams ir formuoja ekologinį raštingumą, kuris padės jiems kurti naujus tvaraus gyvenimo modelius. Suaugusiųjų mokymosi tvarumas padeda suaugusiųjų pedagogams sukurti tvarią spiralinę sistemą, dirbančią skirtingais lygiais su suaugusiais, ir apima įgūdžius gyventi sveikiau, žinias apie teisingą ir tvarų vartojimą, lyčių lygybės skatinimą, supratimą apie aplinką tausojantį transportą ir energijos vartojimo efektyvumą, taip pat skatina tvarų, integracinį ekonomikos augimą.

Projekto komanda yra įsitikinusi, kad SAFE suaugusiųjų švietimo vadovas gali būti plačiai naudojamas. Juo gali pasinaudoti platesnė bendruomenė ir jis taip pat galėtų būti perkeltas iš neformaliojo suaugusiųjų švietimo į formalųjį švietimą, į profesinio mokymo sistemą ir savarankišką mokymąsi.

Projektas finansuojamas iš Europos Sąjungos programos „Erasmus+“. Šis dokumentas atspindi tik autoriaus požiūrį. Tačiau Europos Komisija ir Lietuvos nacionalinė agentūra negali būti laikomos atsakingomis už bet kokią joje esančios informacijos panaudojimą.

